

శుభమస్తు—అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీరామ భజనామృతపానమను

పాదుకా పట్టాభిషేకము

[సీనరీల శ్రీహరిభజన నాటకము]

ఇది

మారేపబాక వాస్తవ్యులగు

పుట్టారామదాసు గారిచే

రచియింపఁబడినది

రాయవరము

శ్రీమేరీముద్రాలయమున మల్లిడి సత్తిరెడ్డిగారిచే
ముద్రాపఁబడి గ్రంథకర్తచే ప్రకటింపఁబడినది.

1928

కాపీరైటు రిజిష్టరు]

[వెలదు 0—10—0లు

యందు ధరించు పాత్రలు

పురుషులు

భజనచేయు బాలురు

నటీ సూత్రధారులు

దశరథుడు—అయోధ్యాపురి రాజు

శ్రీరాములు

లక్ష్మణుడు

భరతుడు

శత్రుఘ్నుడు

వసిష్ఠుడు—గురువు

సుమంత్రుడు—మంత్రి

గుహుడు—శ్రీరామభక్తుడు

పడవలాగు కళాసులు

అయోధ్యాపురజనులు

పంచముడు—సాటించువాడు

నారదుడు—కలహకారకుడు

దేవేంద్రుడు—స్వర్గాధిపతి

బ్రహ్మదేవుడు

సురలు

స్త్రీలు

సరస్వతి—బ్రహ్మభార్య

కౌశల్య

సుమిత్ర

కైక

మందర—కైక చెలికత్తె

చతురిక—కౌశల్యదాసి

సీత—శ్రీరాముని భార్య

అయోధ్యాపురస్త్రీలు

దశరథుని భార్యలు

పీ రి క్

శ్రీరామ

శ్రీరామభక్తాగ్రేసరులారా! సుజనులారా! భజనచేయు బాలులారా! ఆ శ్రీరామమూర్తికి నాపయిగల కరుణారసముచేతను, పెద్దల ప్రేమాతిశయముచేతను, సజ్జన సాంగత్యముచేతను నాకీ యూహ కలిగెను. ఇందు శ్రీరామభక్తియే ముఖ్యమార్గబనియు నిహపరముల సాధించుటకు రామనామముకంటె వేఱుసాధనము లేదనియు, శ్రీరామఁడే పరమాత్మఁడనియు నే నాద్యులచే విని శ్రీరామనామము పఠించుచు మూఢభక్తిచే మెలఁగుచుంటిని. యిట్లుండగా అనేకవిధంబుల భక్తులందఱును భగవంతుని గుణము లెన్నుచుఁ బాడువారును నృత్యముచేయువారును కరతాళము లేయు వారును శ్రీహరిభజనలలో నాటకంబుగా రామాయణంబును జూపు వారును శ్రీకృష్ణలీలలఁ బాడువారునై యొప్పు భక్తతతివలన నీ ప్రపంచం బుతయును రామనామంబు పందిరపయి తీగలఱుకున్న చందంబున నిండియుండెను. ఇందుకై యా భగవంతుని నే స్తుతించుటయే కాక మీ కెల్లరకునూ రామనామామృత యుతం బగు నీ కథను సులభశైలి గద్యపద్యాత్మకముగా నాకు శక్తిలేకు న్నను భగవంతుని కరుణా కటాక్షముచే వ్రాయబూనితిని. మీ రెల్ల రును నిందలి లోపములను మన్నించి ఒప్పులను గ్రహించి ప్రేమచేఁ బెంచెడు కీరమువలెను ముద్దుగాఁ బలికించెడు శుకంబువలెను ఆద రించిజూచెడు ముద్దుబాలునివలెను నా స్తోత్రమాలించి శ్రీరామ మూర్తి చరితంబును పఠించి భజనలలో నుపయోగించి నన్ను కృతార్థుని జేయుటకై ప్రార్థించుచుంటిని.

ఆమ్యలారా!

సీ॥ శ్రీకరంబైయొప్పు శ్రీరామకరుణచే బరగెడు మారేడుబాక గ్రామ కాపురస్తుండరయఘనదండిపాల్గోత్రభవుడుపుట్టాన్వయవాధిచంగ్రు డమ్మన్నతత్సూనుడమితవిక్రమశాలి వేంకనయతనికి వేంకయాఖ్యు డుద్భవమందె యశోభిరాముఁ డతనికిందిరసదృశయా వేంకమాంబ

గీ॥ వలననుదృవ మొందితి వారీ కేబ్రఫమతనూజుడ రామకథాపరుడను

రామనాఖ్యుండభ క్తిమైవ్రాసినాడపాదు కాభిషేకంబునుభక్తులార! 1

సీ॥ శ్రీరాము నెప్పుడుచేరిగొల్చుట కానిశాస్త్ర మొక్కటియైనఁజదువలేదు

కోరియారామునిగుణములెన్నుటగాని కావ్యమెట్టిదొ నెట్లగాంచలేదు

లక్ష్మీశు నెట్ల దలంచుచుండుటెకాని మహితలక్షణశాస్త్ర పఠనలేదు

కరుణజూచునటంచు హరినివేడుటగాని గణయతిప్రాసలే గాంచలేదు

గీ॥ ఎన్నగురుకులవాసంబుజేయలేదుమనసునందునశ్రీరాముమఱువలేదు

శక్తుడను గాదు శ్రీరామ చరితమందు భక్తుడను తప్పులున్న

మన్నించమందు? 2

ఉ॥ భక్తులుమీరు గూడి హరిఁ భావనసేయుచోట భక్తి సం

యుక్తములై సకీర్తనల నొప్పుగ గద్యము పద్యరాజి నా

శక్తికొలంది వ్రాసితిని జానకినాథ కథామృతంబు నా

సక్తిఁ బఠించి యెల్లఱుచు సంతసమొందగఁ గోరుచుంటిగా॥ 3

3 వ॥ భగవద్భక్తులార! యీ ప్రపంచమున సంసారంబును సాగ

రముదాటుటకు భక్తినిమించిన యుక్తిలేదని నా నమ్మకము. అందుచే

శ్రీరాముని కరుణచే ముక్తులయ్యెదరని నా మనంబున యెంచి

మిమ్మిట్లు ప్రార్థించుచుంటిని. సరోవరంబున నున్న తామరపుష్పంబు

చుట్టుచు తిరుగుచున్న మాడూకంబు తెఱంగున మూర్ఖతలోఁ బడక

అట్టి పుష్పంబును యెక్కడనుండియో వచ్చిన తుమ్మెద గ్రహించి

దానిలోని మకరందంబు నాఘ్రాణించిపోవును. అటువలెనే ఈ

శ్రీరామచారిత్రంబు చదివి ఇందున్న సారాంశంబు గ్రహించి

ముక్తులయ్యెదరని నా నమ్మకము. కావున యిందలితప్పులను మన్నించి

యొప్పులను గ్రహించి దీనిఁ బ్రచారమునకుఁ గొనిరా భగవద్భక్తు

లగు మిమ్ము గోరుచుంటి. ఇందలి లోపములున్న రెండవకూర్పున

సవరించుకొనెదను.

ఇట్లు విన్నవించు భవద్భక్తయుడు

పుట్టా రామన్న

శుభవస్తు—అవిఘ్నవస్తు

—:శ్రీ గణేశ ప్రార్థన:—

కం॥ శ్రీకరివదనుఁ ముందుగఁ చేకొని స్మరియించి కార్యస్థితికి మదిలో
నాకొన్నజీవిపగిదిని ప్రాకటమున నే నుతింతు భవ్యచరిత్రుఁ॥ 1

బెహగ్ రాగము—ఏకతాళము—కీర్తన

శ్రీపార్యతినందనా! మనవిచేకొని కాపాడుమా నీకన్న దైవాముఁలూ
నాకులేరని మ్రొక్కెదను॥శ్రీ॥ ముందూగనీధ్యాన్నమూపాసందూగ
జేసేదనూనాడెందాముఆనందమూయిపొందాగకృపజూడుమా॥శ్రీ॥ 2॥

కోరిన తలపెల్లనూ నాకు కూరీమితోనీయుమా నారికేళాఫలములూ
నీకు నే తెచ్చియిచ్చేదమా॥ శ్రీ॥ 3॥ మేటిదయవమునీవనీ నాకు ముక్తి
ఆధారామని సాటూరమాదాసునీ యీపాటికి రక్షించుమా॥ శ్రీ॥ 4॥

—:స ర స్వ తీ ప్రార్థన:—

కం॥ అమ్మా! నినునామనమున సమృద్ధితోడలఁచితమ్మ సరగుసరమ్మా!
ఓమ్మా! కోర్కులువేగమెలమ్మా! దయజూడనమ్మయబ్బజురాణీ! 2

2 విశహారాగము—ఆదితాళము

వాణి నావాక్కుననుడవే బ్రహ్మరాణి కృపతోడ నన్నుబాడవేనా||
 వీశావినోదరమ్యపాణి పద్మజరాశి రాజినిను నేనుసన్నాతి వేసితిని|| నా||
 తప్పులెంచాబోకు తల్లీ నాపై యిప్పుడె సీక్రమజల్లి తప్పురక్షించు
 తలఘాన నన్నుచు బప్పులయిప్పు నను చప్పున వీక్షించు|| నాణి||
 ధరణీలో మాచేడుబాక పురి దైవామునెపుమా విడువాక నిరతాము
 నినుసమ్మిస్మరించుశ్రీపుట్టారామచాసునితలనాకిటచురాశించు|| నా||
 కం|| శ్రీరామా! యనినామదిసారసదళనేత్రుడలచిసౌభ్యముగాగుతున్

వేచి యికపనులేలను ధారాశముగాను మదిని సన్నులించేనున్ || 3

మ|| జననాబైతివి మాకులంబున పయోసాంద్రాసమాదేవతల్
 వినయంబేర్పడ సేనజేసెదను యీ విద్యావృద్ధి నొందించునూ!
 ఘనవహా మాకులపేల్పువంచు మదిన్ గాపాడుచుండటి నా

4

క|| తలచెదఁ బూర్వకపులను బిలచెద హరిభక్తచమలభ్రమదలిగ్భవ
 కొలచెద మధురచరణము తెలిపెద శ్రీరామకథను తేటపడంగన్ ||5

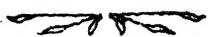
క|| కనిపెంచినట్టి జననికి వినయముగా జనకునకును వేడుకతోడన్
 పనిబానిమ్రొస్తులిడెదనుమనమున సంశయముబాపిమన్నించుటనున్ ||

3 అనుగు కీర్తన

శ్రీరామభజనా చేయండి! పరమార్థామునకూ త్రోవ రండి|| రంగ||
 సారెసారెకు రామస్మరణా విడువాకండి వేరేయోచించాక యిదిమీకు
 మరకండి|| శ్రీ|| భక్తులందరువేగిరండి సద్భక్తీతోభజనేచేయండి|| రంగ||
 శక్తికొలదిగ హరికి సేవాలుచేయండి ముక్తిదొఱునండి మోక్షా
 మిదేరండి|| శ్రీరా|| నకుడాని యంచాబోకండి శ్రీమన్నారాయణా
 మూరి సుండి|| రంగ|| అనుకూలాబిమార్గ అవతారిం చేసండి—
 దశరాథాపుత్రులు దై నంబునమ్మండి|| శ్రీరా|| వాసీగా మారేడు
 బాక పురవాసూడు రామూనుగాక భాసూరముగ పుట్ట రామా
 రాసునియెపును పోషించినట్టి యా పుణ్యమూర్తినిదలచి|| శ్రీరా||

శుభమస్తు—అవిఘ్నమస్తు.

పాదుకాపట్టాభిషేకము

ప్రథమాంకము—ప్రథమరంగము

[భజనప్రవేశమున నటీనూత్రధారులు]

నటీ॥ సూత్ర:---(సభ కలయం గనుగొని సభాసదులకు నమస్కరించి)

సూత్ర:---సభాసదులారా!

సీ॥ సకలశాస్త్రంబులసారంబుగనుగొనఁజదువుచుండెడువిద్వాంసులారా!
నిత్యబుశ్శ్రీరామునెరనన్నియుండియానీలవస్త్రనిడలఁచుదాసులారా!
తప్పలున్ననుమీరుదయయుంచిదిద్దుకీతనయులవలెజూచిధన్యులారా!
పసిబాలులముమేము పలుకులనాలించి పాలించుడయ్యసద్భక్తులారా!
బాల్యయవ్వన కౌమార వృద్ధులార బ్రహ్మక్షత్రియ వయస్య కుల
శూద్రులారా!

భక్తిరసపూరితంబనుకథను మీరువినియుసంతసమందుడి పీనులారా! 7

సీ॥ ఆగమగహనాట హరిబట్టి బంధింపఁ బ్రాజ్ఞతావిబుధకిరాతులారా!
మాధవుగీతముల్ మధురతబాడెడు నతులగాయకపరభృతములారా!
త్రిజగత్ప్రభుమహిమ తెలియంగవర్ణించి పలికెడు సత్కవిభట్టులారా!
శ్రీవిష్ణుపాదాబ్జ చింతన మధుపాన కర్తౌ భక్తభృంగములారా!

గీ॥ శమదమదయాది గుణగణ చయముగలిగి

వరలు జనులారా! వినుడు సద్భక్తితోడ

భుక్తిముక్తిమండగు పుణ్యపురుషు కథను

పాదుకాభిషేకంబు నా బరగుదాని॥

సూత్ర:—చెలీ! ఇటురమ్ము.

నటి:—నాథా! ఏమిది? ఆహా! ఈచిత్రమేమి? నామనస్సున
సంతోషంబు హెచ్చుచుండె. చూడుటకుచిత్రముగానుండె. ఈకారణ
మేమి? కరతాళంబులచే బాలురు నృత్యముజేయుచుండిరి.

సూత్ర:—చెప్పెదనాకర్ణింపుము. ఈప్రపంచంబున శ్రీరామ
చరితామృతంబనులతను శ్రీవాల్మీకిమహాబుషి నాపెను ఆమొక్కను
అనేకకవులు వారివారి సామర్థ్యముకొలది పెంచి యాపుణ్యపురుషుని
చారిత్రమును వచనముగాను పద్యములుగాను కీర్తనలుగాను హరి
భజనలులో నుపయోగించి పందెరపై దీవలల్లుచందంబున ప్రపంచం
బంతయు శ్రీరామభక్తిచే ముంచివేసిరి. కావున యిట్టి శ్రీరామ
చారిత్రంబున నయోధ్యాకాండంబులో శ్రీరామచంద్రుని శాంతం
బును మాతాపితృవాక్యపరిపాలనంబును దశరథుని విచారంబును
కైక పట్టుదలయును మంధర దుర్యోధయుఁ గౌసల్య దుఃఖంబును
సుమిత్ర సుశీలను సీతాదేవి పాతివ్రత్యంబును భరతలక్ష్మణ రాద్రా
వేశమును అన్నయగు రామునిపై ననురాగమును శత్రుఘ్నుని బుద్ధి
కుశలతయును గుహుని మూఢభక్తియును వెల్లడించి భక్తజనా
మోదంబుగా భక్తిరసంబొల్కుచందంబున మారేడుబాక నివాసుం
డును శ్రీపతిపదభక్తుండు నగు పుట్టా రామదాసునిచే రచియింపఁ
బడిన పాదుకాపట్టాభిషేకం బను నాటకరాజంబును యీ హరిభజ
నలో నుపయోగింపఁ బ్రయత్నించుచుండిరి. మనమును సహాయ్యు
లమై యీకార్యమును నెరవేర్చెదమురమ్ము.

నటి:—నాథా! అతడంత గొప్పవాడా! ఏమి యెప్పుడును
విసలేదు!

సూత్ర:—చెలీ! అతనిఁ జూచినవారెవ్వరును యిట్టివాడని
దలఁపరు. అతని కెల్లప్పుడును భగవత్కథయందు సంతృప్తియేకాని--

గీ॥ జ్ఞానిసుతయుఁగాఁడు అజ్ఞానికాని భక్తియేమియుఁజూపఁడు భక్తికాని
యుక్తులనుయేని యెఱుంగఁడు ముక్తితోనకాని గాన రాముఁడు
బ్రోచెను కరుణబూని॥

నటి:—ప్రియా! శ్రీరామచారిత్రంబు విన్న ప్రయోజనం
బేమి? వక్కాఁది పుడు.

సూత్ర:—చెప్పిన నాకర్ణింపుము. రాము కథా ఫలితంబు
యెక్కుటకు పేయినోళ్ల శేషునకయిన నలవికాదు. అయినను నాశక్తి
కొలది తెలుపుటకుఁ బ్రయత్నింతు.

4 తోడిరాగము.—ఏకతాళము

శ్రీరాముకథాచెప్పెదను ప్రేమతో మీకెల్లటకును స్వామిమహిమ
కాబోలును చెప్పగ నామనసాయెచు॥ శ్రీ॥ రాక్షసాంతికుని చరితము
పదిమంతురము రసభరితము॥ శ్రీ॥ భక్తికిమూలంబు భవబంధలతకు
లవిత్రంబు యిది పరమరహస్యంబు యిందుండె ననరసంబు॥ శ్రీ॥
ముక్తికిమార్గంబు యిది మోక్షనాథనంబు భక్తవరుల కమృతంబు పర
మాత్ముని చరిత్రంబు॥ శ్రీ॥ అఘములెల్లబాయు ఆనందమొందజేయు
మన అపదలను లొలంగఁగ్రోయు ఆపాశమెల్లగోయు॥ శ్రీ॥ శ్రద్ధతోడ
వినుడి బహు దొడ్డపుణ్యమండి బుద్ధకించకండి సద్భక్తులార! సమయ
మండి॥ శ్రీ॥ శ్రీరామదాసువాక్యము విన్నవారు ముఖ్యము భగవంతుని
సామీప్యము చేరి పొందు సౌఖ్యము॥ శ్రీ॥

వ॥ చెలీ! ఇట్టిసుఖంబనుభవించేరు. కావున మనకు చాల తడ
వాయెచు. దశరథుండు సభకువచ్చుచుండె పోవుదము రమ్ము.

(అని నిష్క్రమింతురు)

అయోధ్యాపురము కచేరీప్రవేశము దశరథుండు

వసింపుడు జనులు.

దశ:—సభాసమలారా! నేడెప్పుడోపు వాక్యంబు వినుడు.

చ॥ అటువదివేలయేడ్లు ధర నాముగ రాజ్యముజేసినాడ నీ
 ధరమును మోయజాల ధర బాలనసేయ విరక్తిగల్గె నీ
 ధరణికి జ్యేష్ఠపుత్రుడగు ధన్యుని రాముని రాజుజేసి నే
 నరిగెద మానికై ననికి నిచ్చులక్ష తపమాచరింపగన్॥ 10

న! ఇది మీ కెల్లటకున్న సమ్మతమేనా? మీయభిప్రాయముఁ
 దెల్పుడు.

జనులు:—సాక్షాత్ భగవత్స్వరూపులగు శ్రీరామచంద్రుడు రాజ్యమును పరిపాలించుచుండ నెప్పుడు కన్నులుపండువగాఁ జూతుమో యని వేచియుంటిమి. మాకందఱకును సంకోషము.

దశ:—గురువరా! మీపలుకకుండిరి. లగ్నంబువిచారింపుడు.

వస:—పరమాత్మునికి ముహూర్తంబేల. రేపే నిశ్చయము.

దశ:—శ్రీరామా! ఇటురమ్ము. నాపలుకులను శ్రద్ధతో నాలింపుము.

ఉ॥ పుత్రులరీతిఁ జూచికొని పోషణజేయుము పాలితాళి నీ
 మిత్రులబోలు సౌఖ్యమును మేలుగజేయు మమాత్యుడైన ను
 మంత్రుని గూడి రాజ్యమును మంచితనంబున నేలుమయ్య ప
 విత్రముగాగ నంశమును వృద్ధినిజేయుమ పుత్ర రాఘవా? 11

శ్రీరాము:—జనకా! మీయాజ్ఞ శిరసావహించెదను. మీ యిష్టానుసారముగ వర్తించెదను.

దశ:—సుమంత్రా! రేపే శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేక మహోత్సవంబని యెల్లఱకుఁ దెలియఁజేయుము. మన అయోధ్యా పురంబంతయు నలంకరింపఁజేయుము. సూర్యోదయం బగుసరికి నెల్లరు సుసిద్ధముగా నుండవలెను. గురువరా! సభచాలితము.

(నిష్క్రమింతురు)

జను:—అహా! రేపేనట పట్టాభిషేకము! కనులపండువుగాఁ జూచెదము.

(నిష్క్రమింతురు)

ద్వితీయరంగము—రాజవీధి

[ప్రవేశము: పంచముడు]

పంచ:—(తప్పెటవాయించుచు) శేష సూర్యోదయం బగు సరికి జనులందఱును త్రిరామపట్టాభిషేకమహోత్సవమును చూచుటకు రావలెనోహూ! (తప్పెటవాయించుచు నిష్క్రమించును)

రెండవవీధి

[నారదహూని ప్రవేశము]

నార:—అహా! ఏమి! ఈపురంబిట్లు అలంకరింపుచుండిరి! కారణమేమైయుండును. (పంచముడు తొరసించును) నారదుడు యెవడవురానీవు!

పంచ:—శాబూ! మాది పెద్దకులమండి.

నార:—ఎక్కడ కేగుచుంటివి?

పంచ:—రేపండి పదిఘంటలయేసరికి దశరథచహారాజుగారు పెద్దకొడుకురాజేనట, ఊరెల్ల చూసాటిస్తున్నాను. (అని నిష్క్రమించును)

నార:—అహా! ఏమి! త్రిమన్నారాయణుడు నరబహ్మ బెత్తిన రాక్షసశాధ లొలగెను ననుకొంటిని. శ్రీరామపట్టాభిషేకమే నిశ్చయమయినచో రాజ్యకాంక్షతోబడి మమ్ములను మఱచిపోవును. ఈ క్రూరదానవుల జంపుట కిల్ల. కావున నేనిప్పుడే తంత్రమూహించి యిదిమాన్యు బ్రతుక్కించి త్వరితముగా నమరావతి కేగెద.

(నిష్క్రమించును)

తృతీయరంగము—ఇంద్రసభ

[ప్రవేశము: నారదముని]

(దేవేంద్రుడు యెరుగుగఱియి మునివరా! ఈఅసనమలంకరింపుడు)

నార:—ఇంద్రా! నా కేమియుఁ దోచుట లేదు.

దేవే:—మునివరా! ఆత్మోందరేమి! ఆశ్చర్యముగా బలుకుచుంటిరేల?

5 డైలాగ్--నావనామక్రియరాగము—ఆదితాళము
మహానికులాచంద్ర! మంవినుమ! సుగుణసాంద్ర! నారద!॥ మహాని॥
పసిబూనియు పూనచ్చినకార్యము వినగోరెద సలివేగమె దెల్పుము
మనమునసంశయమెల్లనుమానుముఘనముగ జేసెదనేనాకార్యము॥మా॥
నారద:—వినుమమరానాథా! మన కెటులదప్పనీరాక్షసశాధ॥విను॥

ధనమునందుభ్రమబొందిదశరథాతనయుడేలబూనెనయోధ్యా!॥వి॥
దేవే:—హరి సరుడయిపుట్టి అనుగులజంపప్రతిసబ్బటి అరమరజేసెను
గనుకను నట్టి ఆశలేల యికను సత్యప్తి తెఱపులేదు యికనేమి
చేయుదును పరమమహాని! యాలోచనదెల్పుము॥ మహాని॥

నార:—సురలందఱులచీ త్వరగా సమరావతివిడచి విరాసజని
యా సత్యలోకమున మొఱులిడుచును నిలచి ఆవిరించి గుఱించి
స్మరించ మిము రక్షించి నియతలంచు॥ విను॥

దేవే:—వేగబోమమయ్యా యికినూ బాగుచేయమయ్యా భోగము
లేలను యిక నాబ్రహ్మకు సాగిల్లిమొక్కెదము॥ మహాని॥

నార:—విఘ్నముజేయగనూ రాముని వసమునుజేర్చగను దగ్ధము
చేయును యారాక్షసులను దశరథపుత్రుండు॥ విను॥

వ॥ కావున ఈకార్యమును తప్పకచేయుడు. ఆలసించకుండు.
నేబోవుచుంటిని.

(నిష్క్రమించును)

దేవే:—సురలారా! సత్యలోకముకుత్వరగాబోవుదమురండి.

(నిష్క్రమింతురు)

[ప్రవేశము బ్రహ్మ, సరస్వతి యుక్తితహస్తలయ దేవతులు]

6 యమునాకల్యాణిరాగము—ఏకతాళము

దేవదేవ! కావుమా! దీనరక్షభోవుమా! ఆనదలను బొందలేము ఆ
ద్ధివినుము అతిత్వరితము కపులనుచంపా మముకృపవీక్షింపా శ్రీపతియే
సరూపా మవతరించి భంగపుచ్చె॥ దేవ॥ నిక్కునీవెగా మా మ్రొ
క్కులువినగా చక్కనవును నిక్కముగ సతినిబంపు మదిచెఱుపగ॥దే॥
ఆర్తులమేమూ! మా స్తోత్రమువినుమూ! ధాత్రిలోన రామదాసకవి
చాలా! జాలమేల! ॥ దేవ॥

బ్రహ్మ:—సురలారా! తాళుడి! ఇప్పుడే మీకోర్కె చెల్లించెద.
భయమువిడుపుడు. (సరస్వతివైపుజూచి) మనోహరీ! వింటివి
గదా! ఈకార్యము నీవలన కావలెను. నీచతురతజూపి శ్రీరాముని
అరణ్యముకు చేర్చుము. మంధర కైకచెలికత్తె. దానిమాయలలో
గైకాదేవి మునిగియుండెను. కావున నీనా కైక వాక్కుయంద
ప్రవేశించి భరతునకు రాజ్యమును రామునకు వనవాసమును కోరు
నట్లు చేయుము.

సర:—సురలారా! నానాధునిమాజ్ఞానుసారముగ మీకోర్కె
చెల్లించెద.

7 సుద్ధలోడిరాగము—ఏకతాళము

సుర:—భయమును గాపుముతల్లీ! దయశాలీ! అయోధ్యకు నీ
వెల్లి॥ ఆఆఆఆ ॥ కల్పకవల్లీ! కావుముతల్లీ! శ్రితపాల్వల్లీ!
శీఘ్రము మాయనుజల్లీ॥ ఆఆఆఆ భయ॥ కావుమున్నదయతోటి
మావంటి దీనులకును దిక్కంటి॥ ఆ॥ వేల్పులమేటి యెనరునీసాటి
పల్కులబోటి పాలించును దయతోటి॥ ఆ॥ ప॥ భయ॥ విద్యల
నొసగెను రాణి నీలవేణి వాక్కులనుండెను వాణి॥ ఆ॥ భ॥

జగన్మోహనీ విధి ప్రేయరాణీ విఘ్నముబూని యేగుమమ్మ
యజురాశి॥ ఆ॥ యో భయ॥ దిక్కినినమ్మితిమమ్మా! యజుకొమ్మా!
దాసుల బ్రోవగదమ్మా! వేగము జనుమా! జాగుచేయును!
సాగిలి మ్రొక్కెదము?

సర:—సురలార! మీమోనివాసములకు చనుడు. నేనిప్పుడే
త్వరగావెళ్లి మీబాధలు తప్పు మార్గమూహించెద.

సురలు:—మహాత్మా! మాకు సెలవు. అమ్మా! మాపై దయ
యించుము. (నిష్క్రమింతురు)

పంచమరంగము—అయోధ్యాపురి రాజవీధి

[ప్రవేశము మంధర]

మం:—(యిటునటుజూచి) అహా! ఏమి! ఈ సౌందర్యము!!
ఎప్పుడు నిట్టివింత చూడలేదే!! కన్నులపండుగవలెనే కాన్పించుచుం
డెను. కారణమేమైయుండును? ఈచిత్రములు నర్జించుటకు నాతరమా!

8 ఇందుస్తానీ తోడీరాగము—ఏకతాళము

ఏమో యీవింత! బలు అందమాయె పురమంత! ఇది గ్లాసులైట్ల
కాంతా! కాకుండా నాకలభాంతా॥ ఏమో॥ హెచ్చయిన పందిరీలు!
పచ్చాని తోరణాలు! ఈ వచ్చానెల్లజనులు నూరెల్లను మేళాలు!
బలే॥ ఏ॥ 2॥ పండికి చాదినీలు పెంపొంద సల్లెలతలు! అందూన
చిత్రపటములు ఆనందమొందుచుండె ప్రజలు॥ ఏమో॥ 3॥ అందమైన
ముగ్గులు పసందు వెల్లగోడలు ఇక సంగులేడు వీధులు గోవిందయనెడు
హరిభజనలు॥ ఏమో॥ 4॥ అల్లవారిదటికి వెళ్లి నార్తసడిగి పోయెదను
కైకదరికి యిక ప్రాద్దుపోయెనీసకి॥ ఏమో॥ 5॥ రామదాసు నేలు
వాడు శ్రీరాము పెండ్లివాడు సామాన్యమయ్యెగా నపుడు ఏమొవేడు
కొందె నిపుడు॥ ఏమో॥ 6॥

[ప్రవేశము కొసల్య దాసియగు చతురిక]

చతు:—అహా! నేమిగదా! మాకందముకు సంతోషకార్యము! జెల్లవారిన ఊరానుచంద్రుని పట్టాభిషేకము హోమాత్మనము! కాపున పనులెల్లను పెంచినడ జక్కజేసికొనెదను. కనులపాడువగ నా వేషుక చూచెదను. (తొందరిగా నడచుచు) ఏమే! ముగధరా! ఇట్లు ఆశ్చర్యంబుగా జూచుచుంటివి. శ్రీరాముని పట్టాభిషేకము హోమాత్మన మని నీకు తెలియలేదా! ఏమి నీవింత తీక్షణగానుంటివి?

(అని నిష్క్రమించును)

ముగధ:—మేమీ! కొసల్య కొమారునికా యేమి! రాము నికేనా! చతికిలబడి అబ్బబ్బ! ఈ మాట విన్నతోడనే నా సమము విడిగిపట్టుచుంటి. నాకు బుతితో కొట్టివచ్చెబ్బ యిప్పటివఱకు బాధించు చుండెను. నేనీ కొస్సాబు జరుగనిచ్చెదనా! నా పట్టివ్రతిన తప్పక నెఱవేర్చెదను. నాకు శత్రువులను రాముడు రాజ్యం బేలుచుండ నే జూచి యెల్లొర్వగలను నా చతురత సంతయు వినియోగించెద. హా ఊరానుచంద్రా! చల్లగా రాజ్యమేలుచూ సంతోషముతో నుండెద ననుకొంటివా? నా వీరులకు శూలమువలెనాటెను యెల్లైన మాన్పెదను. నీ పట్టాభిషేకంబు జరుగనిచ్చెదనా!

9 కీర్తన ఫీల్వారాగము—నీకతాళము

ఎంతమాటవింటి ఆ సీతాపతి బల్కొంటి॥ యో! ననువిగరగొట్టె తుంటి యిప్పటివఱకు కుంటుచుంటి॥ నే నెంత॥ 2 పట్టముగట్టనిత్తున యిప్పముతోడ జూస్తునా యెట్లయినను యిదిమాన్పనా సంతృప్తి కైక కునుగూర్పనా॥ యో॥ 3 యుక్తిపన్నెదాను నా శక్తికొందిగాను బల్ సాయుక్తముగాను ఊరామునడవి జేర్చిగను॥ యో॥ 4 పోయెదను నేను తొందరబోధింతు కైకముదఱ కాకున్న పేరుమంధర కొసల్య ముద్దుసుందరా॥ యో॥ 5 నే పట్టిపట్టిపట్టు చెల్లించకుంటెవట్టు యిక

తెలిసె నీదుగుట్టు నే ధ్యానించెడిచేషట్టు॥ యెం॥ 6 గామదాసుశాలి
చట్టి త్రిరామ చన్నకొట్టి యీ రాజము సమకట్టి నీవేలదవా
సంతుష్టి॥ యెం॥

న॥ ఆహా! నా బోధ కైక వినునో వినదో (ఆలోచించి)
హా! వినుటయేకాదు నాపైగల ప్రేమాతిశయంబుచే విషముపెట్టి
నను దినును. సంశయింప నేల! నాచేతనున్న కీలుబొమ్మకదా! నేనెట్లు
ద్రిప్పిన సర్పి యాడును. ఇప్పుడే త్వరితమగఁగోలు—

గీ॥ కొండెములుచెప్పి కాపురము పోషింపెతు
నిండువేడుకలెల్లను నే సమితు
దండకాటవి రాముని బాపజేతు
దండిరాబ్బాయి భద్రుని హఠముజేతు॥

యీ పట్టాభిషేక మే చెటుపలకిపోయినా నాకేరు మిదరే
కాదు! (నిష్క్రమించును)

[ప్రవేశము సరస్వతి]

ఆహా! నాకు మ చి సమయంబు పోయినది. మంధర నాకు
లోప్పడియుండెను. నే నిప్పుడే కైకవామ్మనముఁ బ్రవేశించెద.
మందరకీయు బోధచలన నామె పట్టాభిషేక విష్ణుకారకురాలి
గావించి వరములను కోరించి త్రిరాము సరణ్యమునకు పంపెద నీర
లదటని నా మామలో మునుంగడేసెద. నురల మెప్పించెద నా
నాధు నాజ్ఞ శిరసావహించెద స్వలితముగా బోయెద.

(నిష్క్రమించును)

శుభమస్తు—అవిఘ్నమస్తు.

పాదుకా పట్టాభిషేకము

ద్వితీయాంకము—ప్రథమరంగము

కైక అంతఃపురము

హాసకూలికా శయ్యపరు నిద్రించు చూడును. ప్రవేశము
మాధవ మేనెల్ల చెమటచే వగర్చుచు పలుగెత్తినచ్చి అమ్మా! కైక
మ్మా! లెమ్ము లెమ్ము! కైకా! కైకా! యీ మువ్వనిద్దురయేల దరి
ద్రదేవత తలపరు కెక్కెను లేగవచ్చూ!

కైక:—(కనులు ములుముకొనుచు) అబ్బబ్బ యేమీ మందరా!
యీ అర్ధరాత్రంబున నా నిద్రాశయుఁ జెఱచితివి యెప్పుడును యేది
యో మొక మిషపెట్టి నన్ను సకలశ్రమల పెట్టెదవుగదా త్వరలో
చెప్పును ఆ కార్యమేమి. నిద్రాభంగముచే నా కనులు మండు
చుండెను.

డైలాగ్ ఫీల్డ్రాగము—ఏకతాళము

మాధవ:—లెమ్ము లెమ్ము కైక! యీనిద్రయేల నీకింక! లె||

అమ్మా! చూడు! పురమువంక ఆలసించ నేలనింక! లె|| 2

కైక:—మందర నన్నింత తొందఱగాలేపనేల?

మాధవ:—ముందరగాఁచెల్పుబాల సుందరి నుకజాలమేల! లె||

కైక:—వితదోచుచుండ వీధి యెంతో చిత్రముగనుండ! విం||

మాధవ:—ఇసుక వేసెనరాలకుండ వీధులెల్ల జనులుచెనిండ

కాసల్యకు నోముపండె కారణంబు తెలియకుండ! లె||

కైక:—కపటాబిదిచాల కాకుంట కంగారేల|| క||

హాస్యమాడవచ్చితివా? అతివిద్వజ్జలేవీతివా!

అంతమాయలాడినా ని యుతు తెలియదనుకొంటివా||

మంధ:—కోసమేలనమ్మ నను కొట్టరాకుకైకన్నా|| కో||

శ్రీరామాచంద్రుడంట సింహాసనమెక్కునంట

జనులకెంతో వేషకంట జ్యేష్ఠసుతఁడు రాజుంట|| ల||

కైక:—వింతచెప్పితివె ఆ వేషకచూతమురావె|| వి||

సంతసముగూర్చితివె సఖయకానుకడెగొనవె!

సమ్మగిగా పుచ్చుకోవె! సరగున ధరియించిరావె||

మంధ:—వెళ్ళిమాడనమ్మ! ఆ వింతజూడరానుపొమ్మ|| వె||

వెట్టిదానవమ్మ చా యెఱుగెన నీవీగోల

యెరికితఁడుముగ్ధుబాల యెదురుచూడగ బాల|| లె||

కైక:—పంతమేలమనకు ఓయిలే! పోదమతనికడకు|| పం||

వింతగురూరేడుబాకను వేషకతోనుండెగనుక

సంతోషమురామన్నకు సౌఖ్యము జనులందఱకు||

మంధ:—అవును కపటాబువిడిచి మార్గముటకు కైకయే
తగును. కాలముమారెనని తెలియదుకాబోలును. పాపము గడసరి
గనుక కోసల్య నాధుని చేబట్టకొనెను ఏమిచేయుదును. విననివారికి
మంచిచెప్పినను చెడ్డవలెతోచుచుండును. పోనిమ్ము నాకేమి దె
లీసికొన్నగోతులలో వారే దిగెదరు. నాయావచ్చక్తియు ధారవోసి
బోధించితిని. కర్మమును తప్పించుటకు నా తరమా!

కైక:—ఏమే మంధరా శ్రీరామపట్టాభిషేకమనిన సంతోష
కార్యముగదా! నీకీ విచారమేల!

11 దేవగాంధారిరాగం—ఆదితాళము

మంధ:—ఎంతవెట్టిదానవమ్మ! యిలే! మోసామాయనమ్మ పంత
గించికోసల్యమ్మ కాంతుని చేపట్టనమ్మ! యెం|| 2 మొన్ననేను

చింటినమ్మ యెన్నియో బోధించినమ్మ విన్నవించేదాను విరుమా
సన్నుతాంగి నమ్మనమ్మ! యెగ! 3 మాయూడి కొంసల్యమ్మ
మూడుపెట్టిత్రిప్పేనమ్మా మగనిమనసూ విరచేనమ్మా మాయూ
తలకెక్కేనమ్మా! యెగ! 4 ప్రేమ నీపై మరచేనమ్మ ఆభాను
వలగోచిక్కేనమ్మ నీమమునులుగుటేనమ్మ రాముడే నీశత్రూ
డమ్మా! యెగ!

కైక:—ఓసీ! చాలు బాలు నీమమ్మగ్గి యెల్లను తెలిసెను
మా యక్క నా కపకార మొనరించునా! నా నాధుడు వినునా.

చ॥ భరతునికంటె నాయెడల భక్తినిజాపుచు రాముడెంతయున్
నిరతము ప్రేమనాపయిన నిల్చుచునుండుచు నాదునాధుడే
దురితముజేయబూనునట. తోడనుబుట్టినయక్కనాను భీ
త్వరితముమాను బూటకము తక్షణమావలపొమ్మచుధరా? 12
న॥ నీ పల్కులు చాలించి యిప్పటికి నడువుము. నాకు
బోధించకుము.

మం:—పోనిమ్ము నాకేమి! ఎవరికర్మము నా రనుభవించు
నప్పుడు జ్ఞాప్తికి నచ్చుచు గాని నే చెప్పి నే నచ్చునా కూమిచెప్పినను
నేరమువలె నుండును.

12 కల్యాణి—త్రిశ్రజాతి

కైక:—ఇంతి! చాలుపొమ్మిక నీ హితప్రచాలుతమ్మి? యెంతమంచి
దాసవైన నిక నిను నేసమ్మెదెనా! యిం॥ తెలిసెను నీగుణములెల్ల
చెల్లుననీకిదిమేల? చెలిసీపల్కులుకల్ల చెప్పరాకుపోబాల! యిం॥

మంధ:—చాలునాదెనేరమా? నీమేలుగోరనిష్టరమ! చాల్ చాల్
నాదెనేరమా!—ఆవు దూడ యుండమధ్య గుంజయార్పు సామెత
యా? నాకెందుకు యీసంత పోయెదనింకొకరిచెంత పొందెదవూ
నీప్రచింత యోచించుము యిదియెంత॥ చాల్॥

కైక:—వెద్దవాడు జ్యేష్ఠసుతుడు బుద్ధులసన్మతములు అయోధ్యను నేలువాడు అతనిదాసునూభరతు డా మిద్రుణికిని భేదమొచ యెప్పుడొప్పునునామనను॥ యితి॥

మంధ:—సవతికొడుకు రాజ్యమేల సంశోషనునీకుచాల కన్నసుతుడు కష్టగోలకైకా! మందిదిచాల ముందువచ్చు ముప్పుగనుమ పెందలి కడ మేలుకొనుమా! సందియంబు లికనూనను! సుతునిమేలు గోరుకొనును॥ చాల్॥

కైక:—యూరేసుబాకలోనవిహరించెను రామన్న సంశోషముగోడ నున్న చెప్పతరమ! సౌఖ్యమెన్న॥ ఇతి॥

మంధ:—క్షీతియెల్లను రామదాసువరదుండే పాలించును గతిలేకను సీతనయుని కావిడిచ్చి నొయించును॥ చాల్॥

కైక:—నీనీ! నీ దాసీ దుర్బుధి నే నమ్మను శ్రీరామచంద్రుడు రాజ్యము వలెపాలించ ప్రజలకును మనకును సౌఖ్యమును చెప్పెన వినుము.

ఉ॥ ఆమహనీయుపట్టణమునందు వసించెడువారలాత్మ ని
ష్కా-మఫలంబె సత్పులముగాఁ దలపోసి ముముక్షుధర్ములై
రాముని దివ్యమంగళ నిరంతరమున్ మదిసంస్మరించి
యుద్ధామతదీయనూపముల దాల్చి సుఖించుచునుండెప్పుడున్
వ॥ కావున నాకు సమృతమే శ్రీరాముడే రాజు నీమాట నే వినను.

మంధ:—పోనిమ్ము నీ మేలు నీకే తెలియనపుడు నే చెప్పితే వినెదవా! నీవంటివారు యెవరైన ఊడెదఱు నాకు. నే బోయెదను
(రెండడుగులు ముందుకుఁబోవును)

కైక:—మంధరా! యెక్కడికిబోయెదవు? నిను విడచి నే నొక్క ఊణమయినా యుండజాలను. నీ కింత కోపమేల? పోనిమ్ము.

చెప్పము మంచిమాట అయిన ఓనియెద. లేకున్న మానెద. (చేయి పట్టుకొనును) పెద్దదానవును చెలికత్తెవును కనుక చెప్పము. నను నీవు పాడుజేసెదవా? యెల్లప్పుడును నామేలు కోరుచుండుదానవు.

మంధ:—కైకమ్మా! చిన్నతనమునుండియు నీయింట బ్రతుకు చుండి నీకపకారంబుచేసెదనా! రేపటినుంచి నీ కష్టము చూడలేక ఇంత నొక్కిచెప్పచుంటిని. నీ బ్రతుకుదెలువేనుమా! శ్రీరాముడే రాజ్యంబేలిన సుఖబెల్ల కొసల్యది నీగతి యేమాను. సుమిత్రయు నాదులోనిదేకదా వృద్ధుడయిన నీ భర్త యెల్లకాలము నుండడుకదా శ్రీరామ లక్ష్మణు లిద్దరును నొకటి. శత్రుఘ్నుడు వారికి ముగ్గుల తమ్ముడుకదా. సీతాదేవి పట్టామసకు రాకయే అవును ప్రభులందరును రామునాజ్ఞాబద్ధులగు యువరు. యెటుచూచినను నీ తనయుండగు భరతుడును—నీవును వేరు. రేపటినుండి రామునకు సీతకు సేనకుడయి చేయరానిపనులన్నియు జేసి సకలకష్టము లనభవింపను కొసల్యకు సీతకు నీవు బానిసవైయుండువు లేకున్న అన్ననత్త్రంబులు కలవగును. నా మాట సమ్మకున్న నీవే యాలోచించుకొనుము. మంచిమాటలచే భరతుని తాతగారింటికని శత్రుఘ్నుని జతగాబంపి నీ తనయుడు పురమునలేకుండజూచి శ్రీరామునకుఁ బట్టముకట్ట నెంచిరి. ఈ రహస్యము నీ కేమియుఁ దెలియదు మూర్ఖురాలవు ఇది అంతయు నేగనిపెట్టి నీతోఁ జెప్పనచ్చితిని. చూచుచుండగనే అజ్ఞానమునఁ బడక నా మాట వినుము. ఎవరికి నిష్ఠురము రాకుండు నట్లు నేనొక యుపాయముచెప్పెదవినుము నామాటత్రోసివేయకుము.

కైక:—మంధరా! నీ మాట నిజముగనే తోచుచుండును. ఎవరికిని నపాయములేకయుండు నా మార్గమెద్దియో త్వరగాఁ తెల్పుము. నీ యిష్టానుసారముగ జేసెదరు.

13 జైలాగు యవకుల కాంభోజరాగం—ఆదితాళము

మంధ:—నూర్పురాలసమ్మా! నీవు ముందువచ్చు మాప్పగనపూ
కోర్కెలునీకుగలవు కోరితేనుఖించేవు॥ మూ॥

కైక:—నుంధరా! కోర్కెలేమే చూచితింజెల్పావేమీ! సుందరీపల్క
వేమే సందియము బాపావేమీ॥ మం॥

మంధ:—చెప్పితే వినదవా! అప్పుడే మరచితివా! తప్పకాకోగే
దవా? దైవము సాక్షిగాను॥ మూ॥

కైక:—అదియేసొత్తెల్పూ! విని విధిగానుచేసెదను పదిలముగను
దాని పట్టు నెరవేర్చెనరు॥ మం॥

మంధ:—యిచ్చేరుమునుపూనీకు మెచ్చిరెండువరమూలనూ పుచ్చ
కొనకుంటీవిపుడూ నచ్చెనూ సమయము॥ మూ॥

కైక:—వనిత నే కోరుకొను వరములూ యా రెండూను వనితయేవే
నాధుని వేగమే అడిగేదనూ॥ మం॥

మంధ:—ఒకటిమన భరతునకు పట్టాభిషేకామును రాముపదునాలు
గేండ్లువనవాసమును యీవరములు రెండునూయిచ్చడేకోరుకొను॥

కైక:—మంచిదే ఉపాయమూ లేదందు అపాయమూ వంచించేదను
రాము వనితాసాక్షేదైవము ధర రామదాసూనకూ దైవమూ
రామూనికీ దండకారడవులకు దారి నే చూపేదేనూ॥ మం॥

మం:—కైకమ్మా! ఇప్పటికి నచ్చినదికదా! నీ నాధుడు
వచ్చువేళ యొసది. నాకుసెలవిమ్ము నేబోయెదను.

కైక:—నిజముగాఁ బోయెదవా?

మం:—(రెండడుగులు వైచి నెనుకకుఁ దిట్టిగి) కైకమ్మా!
కోరెదవా? నీమాట నాకు నమ్మకమేనా? ముమ్మాటికిని.

కైక:—చెలియా! వరములుకోరుటయే సత్యము. భరతుడు
రాజ్యమేలుటయే సత్యము. శ్రీరాము నడవినోయటయే సత్యము.

నామాట నమ్ముము. సూర్యచంద్రులు గతులుదప్పినను నాప్రతిన తప్పను. ఆభగవంతుని పాదమాన. ఇప్పుడే ప్రయత్నంబుచేసెద మంధరా! నీకు చాల ఆనూనముదోదెను. మొదట కోపించితినిని నీమనస్సున నుంచుకొనకునుమా! చెలియా! సెలవుగైకొనుము.

మం:—అన్యూ! నేపోవుమాటిని. మఱచిపోకునుమా! (అని వీధిలోనికివచ్చి) అమ్మచ్య! ఇప్పుటికి నామనస్సు తృప్తిపొందినది. అకైకకు నచ్చజెప్పునదికి నాపెద్దలు దిగివచ్చిరి. ఇక శ్రీరాముని కైక దప్పక అడవికి పంపును. నావగతీరును. నన్ను బంతితో కొట్టి నాకు పగవాడై కొసల్యకొడుకు ఈరాజ్య మేలునా! కైక నాచేత నున్న కీలుబొమ్మని యెరుంగడు. నాతోచన. అతనినేకాదు. సూర్య చంద్రులనయినను మార్చగల సామర్థ్యము నాకుండెను. సామాన్య రాలనా! ఇక హాయిగా నిద్రించెదను. (అని నిష్క్రమించును)

కైక:—ఆహా! నానాధుఁ డెంతపనిచేసెను. నా సుతుఁడు లేకుండఁజూచి కొసల్య మాయలోబడి మమ్ము మోసపుచ్చి రాజ్య మును దానికొడుకు వశముచేయనొచ్చెను. కానిమ్మికార్య మెట్లు జరుగునో చూచెద. కానిప్రతినబట్టి వరములు కోరెదను. భర్తగారు వచ్చువేళయినది. సకలాభరణములు తీసి మలినవస్త్రంబు ధరించెద. తల్పమువిడచి నేలపైఁ బరుండెద మందిరమెల్ల చీకటిగాఁజేసెద. తగు విధాన మాలోచించెద.

(అని మలినవస్త్రమును ధరించి నేలపై పరుండియుండును)

[ప్రవేశము దశరథుడు]

దశ:—(అటునిటుఁజూచి ఆశ్చర్యముతో) ఆహా! ఏమి కైక పాదుబోయెను. కనుపించదు. కారణమేమైయుండును. (మందిరం బెల్లఁ బరికించి పడియున్న కైకనుగాంచి) ఇదియేమో! చిత్రముగ

నుండెను. శ్రీరామచంద్రునికి రేపే పట్టాభిషేకంబని వేమకతోఁ జెప్పవచ్చిన యీమెక్కి విచారమేల? నాపైఁగోపనూ? ఏమియో! దైవయోగ మెట్లుండెనో! తెలియదుకదా! అయినను శాంతవచనంబుచే బయకరించెద. సఖియా! కైకా! ఈ కటికచీటిలో నేలపైఁ బరుండనేల? కారణమేమి?

నీ! హంసశూలికత్తుమగుదు పరుండక హరిణాక్షి నేల్పడియుండినావు! కసకాబర బులగట్టుదుండెడినీవుమగినవస్త్రముబాచ్చిచుసలుపుల! నవరత్నమయభూషణములదాల్చెనునీవుభూషావిగోచవై పారలనేల! కాంచినంతనే ప్రేమకొగిలించెను నీవు కారణ బేమి న్నాంచవకట! సవతులేదైననిది గుహసాగినార? నేవకులునీదునాజ్ఞలనేయఁగొక్కముప్పు పరులు నిన్నేమిపన్నిరో పణలి తప్పు బేల కూర్పుడి నాతోడ వేగి చెప్పు||

నా! కేకయ రాజపుత్ర! నాపై నీకోకోపమేల? నేను నీయందలి ప్రేమచే మెలఁగుచుంటినికదా! చెలియా! వేగిముగ్ధుఁ జెప్పుము. నీకపకారింబాసరించినవారి కండ్లకావరం బడిచెది. లేమ్ము.

కైక:—నాపై ప్రేమచేతనేకాబోలును పాపము! ఇంతగా నను బ్రతిమాలుచుంటిది. ఇక మీప్రేమచాలు నాదఱికిరావకు.

ఉ॥ ఇక్కడికేలవచ్చితివి యొకను టక్కరిచాలు పొమ్ము నీ మక్కువటాలు పెద్దసతిమాటలికేరికి? వేగిబొమ్ము నీ చెక్కిలిసొక్కి ముద్దుగొను చేడియఁగూడుము అంతెగాని నా ప్రక్కకురారు మ్రొక్కెదను పద్మదళాక్షుని సాక్షి భూవరా! 15

దశ:—చెలియా! నన్ను మాటలచే నొప్పించనేల? కారణముచెప్పక నాపైఁగోపమేల నీయిష్టమువచ్చినట్లు నడచెదను. నన్ను బరీక్షించ నొంచి యిట్లనియెదవా? నీపై నాసుఁగల యనురాగము నీ వెఱుఁగవా? చెప్పుము.

14 శహన—అటతాళము

దశ:—అలుకాబూనగా నేలనే? కలికీ! కలికీ! కలికీ! చిలుకలాకొలికీ! అ॥

అతివారో! నీమనసు ఆయాసమేలానే ఆదారించెదావేగమే!

తెల్పూ! తెల్పూ! తెల్పూ! మనసునా తలఁపు! అ॥

కైక:—చెప్పీతెయికా చెల్లునా? మాటా! మాటా! కొసల్యసాటా! నేజే॥

ముగ్ధులూ యిల్లాలువద్దానుండును నీను బుద్ధియెల్లనూ తెలిసెనూ

లెమ్మూ! లెమ్మూ! లెమ్మూ! యిక లేచిపోమ్మూ॥ చె॥

దశ:—నెలతారో నన్నిట్లు విప్రురోక్తులొడ నేరా మేమిచేసితీ?

చెప్పు? చెప్పు? చెప్పు? నేచేయు తప్పు॥ అ॥

ఇప్పుడె నీకోర్కె తప్పకా తీర్చెనా యిష్టాము చేకూర్చునూ!

నమ్మూ! నమ్మూ! నమ్మూ! ఇక నేలలెమ్మూ! అ॥

కైక:—ఇప్పుడన్నమాట తప్పక యీధరశీసాక్షిగా నిశ్చేదవా?

నిజమా! నిజమా! నిజమా! నిరు నమ్మరశమా! చె॥

సుజనాహితుడూ పుట్ట రామాదాసునిబోచు త్రిరామూసాక్షి

యేనా? రమ్మూ! రమ్మూ! రమ్మూ! అభిమాన్తమిమ్మూ! చె॥

దశ:—కైకా! నాయుండు విస్వాసములేచా? నా యీ దశ

రథుండు సూర్యపంశుబున బుట్టెరు! మాట తప్పుననుకొంటివా?

సీ॥ పడమరదిశయందు భానుండుదోచిన చంద్రతారలువేటుసరణిజనిన

సప్త సముద్రముల్ జలహీనములయిన ననలుండుశీతలుండయినగాని

తారావ్రజులెల్ల ధరశీపై దుల్లిన బహువిధబాధలు ప్రబ్ధికొనిన

గీ॥ సుతులకును నాకు దూరమై వెతలొడవిన

రాజ్యమే పూజ్యమైనను రమణి వింటు!

పరమ పావనమైన యీ భానువంశ

మాడు జనియించి యన్మలంబు లాడుటయు॥

ప్రళయాగ్నిచేజగంబెల్ల భస్మంబైనకులపర్వతములెల్ల కూలబడిన
(ఇది పైసీసపద్యములో మాడవచరణము)

స॥ యీ రవికులదర్శనము నీ నెఱుంగవా? చెప్పెద నాక
ద్రిపుము మా వేచుకటివారి చరిత్ర. అట్టి సద్వంశంబునఁ బుట్టి
అన్యతమాడెద ననుకొంటివా?

ఉ॥ మాటను దప్పలేకగద మానికిరాజ్యము ధారవోసి తా
బోటినిగూడి కాసలకు బోయి యనేకములైన బాధల
చోటను బొందిమైన నిజసూనుడు నీగిననైన సత్యమున్
దాటెనె సూర్యవంశమున దా జనియించి త్రిశంకపట్టితాన్॥

దశ:—కైకా! యిప్పుడయినా జ్ఞప్తికివచ్చినదా లేదా! మాది
సత్యప్రత ప్రధానమగు రఘువంశముగా నెఱుంగుము?

కైక:—అలాగునా! పాపము! అందుచేతనే కాబోలును
ఇంత ధర్మమాలోచించితిరి. యీ మూఘురాలునోట మన్నుపెట్టి
మాయలో ముంచితివి. కౌసల్య నీకు యిష్టముచేయునదియూ నేను
నష్టముచేయుదానను కానిమ్ము నే వెఱిదానననికదా! మీ యాలో
చన. నా యిష్టము తీర్చెదనంటివి కనుక కోరెదను. సత్యవాక్యా
పరిపాలకుండవేని ఆడినమాట తప్పకుంటివేని ధర్మము దాటవేని
చెప్పెద వినుము—

15 బారువ—అదితాశము

నాథా! నేదెల్పెదను మోదముతోనాకోర్కెను అదరించితిర్వుమార్య!
ఆలసించకా॥ నా॥ 2 కౌసల్య పుత్రునికీ కట్టెదవాపట్నంబు? కార
ణమేమి మాగతి యేమిజూపితివీ! నా॥ 3 ఇంత మోసగాఢవనుచు
యెఱుంగకుంటి నింతవఱకు పంతమేల మున్నడిగినవరములు నాకిప్పు
డిమ్ము॥ నా॥ 4 మారాడక మనభరతుడు మహినేలగ వరమునొకటి
శ్రీరాముడు చతుర్దశవత్సరములు అడవిబోవ యీవరములు రెండును

నా కిప్పుడిమ్ము తప్పకను॥ నా॥ 5 అన్యతంబులాడకుమా ఆడదాని
మాటలనుచు అన్యాయంబనుచుయెంచి ఆగ్రహంబుజూపకుమా॥నా॥
6 దండిగ మారేడుబాక నుండురామదాసునేలు పుండ్లారీ కాక్షూనీ
పదములాన మాటతప్ప॥ నా॥

దశ:—హా! కై కా! యెంతమాటాడితివి! ఓసీ! మూఁగురాల!
యివి యేన్నివరములు!! భరతునికి రాజ్యమా! జ్యేష్ఠసుతునికి నన
వాసమా!! సకలస్సగుణభాముం డగు శ్రీరామునిపై కోపమేల?

మ త్రకోకిల

ఓసికైక! మహాగ్రరాక్షసి! ఓర్వలేకిక రామునిన్
గాసిబెట్టదలంచి నీవీటు కానికోర్కెలు కోరితే
భాసురాంగివటంచు నెంచియు భామ నిన్ వరియించితిన్
పాపకార్యము చేయుమంచన పాపినోరెటువచ్చెనే!

ప॥ ఓసీ దురాత్మురాల!

16 కమాచిరాగం—త్రిశ్రజాతి

పలుకా వాక్కెటులవచ్చెనే పాపాత్మురాల॥ ప॥ ఓ కలికీ! మారవి
కులమును కడితేర్చగ పుట్టితివా॥ ప॥ 2 దుష్టరాల జ్యేష్ఠసుతుని కష్ట
ములను పాలుజేయ నీ కిష్టమాయెనా! సంతృప్తిదోచెనా నీ పుట్టి
మునిగెనా ఛీ! దెప్తా పాపిష్టికైక॥ ప॥ 3 బిడ్డలగనలేద నీవు? దుష్ట
వలె నుంటివితే వట్టిగొడ్డుసూతువా? యిపు డడ్డుజేతువా! మాత్రాడ్డి
పలుకవా! నీవు బిడ్డనుగనవా? వంకనడ్డిదిటుల మప్పెనా॥ ప॥ 4 అతి
వా! నీ గుణమెఱుంగక అంధుడనై వరియించితి కపటువాళి కేక
యోద్రా గర్భవాసి రాకాసి బాలిలేదటె దయచూపరాదటె చోషం
బు గాదటె దుర్మాగము పూనెదవా॥ ప॥ 5 దుర్మతి యీ బుద్ధి నీకు
తోచెన యోర్వగలేక ధర్మాత్ముడు రామునిపై దారుణంబు బూనె
దవా! పరుడటెనాడు పరమాత్ముడాలెడు ఇది వరమటె నీకు

నీరాజ్యమేలునా? భరతుడు॥ ప॥ 6 రామదాసు నెల్లప్పుడు రక్షించెను దైవముపై కోపమేల వచ్చెనీకు కారణవిశ్రోయుటకుఁ గారణమేమి? రాముఁడేమిచేసెనే నే నిలునగలేనే తులున మంచిచెడ్డ తెలియదా?॥ ప॥

ప॥ కైకా! నీకిది ధర్మనూ? శ్రీరామునివిడచి నే నిలున గలనా? నామాటవినవా? జ్యేష్ఠసుతుని రక్షించవా? భరతునికంటె ప్రేమగా జూచుదానవుగాద? నీ కీ మూర్ఖతయేల?

కైక:—అది నిశ్చయమే కాని రాముఁడు ఇందున్న భరతుఁడు రాజ్యమేలుచున్న—

చ॥ భరతునికేల రాజ్యమని భావనచేతురు పెద్దలందరుక
దురితముబూనె కైకయని దుస్సహులై నను నిందజేసి యీ
పురజనులెల్ల రామునకు బోధనజేతురు రాజ్యమేలగా
పరిభవ మొంది నాసుతుఁడు పాత్రుఁడు నిష్ఠురమాను భూవరా! 19

ప॥ ఆకారణంబున రాముఁ డిచ్చట నుండఁదగఁడు. నాసుతు నకు రాజ్యంబిమ్ము. రాముని అరణ్యమునకుఁ బంపుము. సత్యమును తప్పకుము.

దశ:—(కైకదఱిగేగి బ్రతిమాలుచు) కైకా! నాముద్దు పెల్లి చవా? రాముఁడు నీతనయుఁడుగాఁడా? రాజ్యంబెల్ల భరతునకే యిచ్చెదను. శ్రీరాముని విడువజాల తమించుము.

17 శంకరాభరణము—ఏకతాళము

దశ:—దయాదరణనయాకరుణ ప్రయాభరణకావవే రాజ్యముకొసాఖ్య ముక భరతునకే నొసగెదను రాము నడవి కనుపఱాల॥ దయా॥

కైక:—ఒప్పునగున తప్పదగున చెప్పునగున కార్యముక ధర్మముక సత్యముక విడచి పలుకసమృతమా దారుణంబుబూనగక॥ ఒప్పు॥

దశ:--నిన్నటిసభలోన రామునెన్ని పిలిచి యీరాజ్యము నేలుచుచును
పలికీ యిపుడెటుల వనికిఁ బొమ్మంగును॥ దయా॥

కైక:--అన్యతంబు లాడనగున? చింతను మునిగుండనగున? పంతమేల
సీతాపతి నిపుడె పిలిచి బాపువనము॥ ఒప్ప॥

దశ:--సాతులేక చింతమునిఁగి తపముఁజేసి పుత్రులగని పంతనుబొం
దిచగలనా? ననితా! నీకిది న్యాయమా?॥ దయా॥

కైక:--ముందుజేసివట్టి బాస యెదుగలసె దివెరిధేళ నాడనుడగు
రామదాసు వరదనాన పుట్కిటిసి॥ వప్ప॥

దశ:--హా సుగుణాభిరామ! ఏమిచేయువాడ నిన్నడవికి పం
పెదనా? ధర్మబిడచెదనా? ముగ్ధజూడ నుయ్యి! వెనుకకుజూడ
గొయ్యి! కాన్పించుచుండెను. హా! దైవమా! ఏమిచూలోవన
తెఱవేడి? హా! విధి!

మ॥ కరుణాక్లింతయులేక నేనిపుడు కౌతిన్యముఁ బూని యా
పరమాత్ముఁ వని జేర పంపుమన పాపంబొడిగట్టు యీ
ధర్మకై రాఘవప్రజ్ఞన వాడెటుల ధాభోక్తులఁ బల్కు నీ
తరుణీనాథుడనెట నేనొకఁడ ధాభోక్తులఁ బల్కితిం॥ 20

మ॥ హా! సుగుణాభిరామ! నీ పట్టాభిషేక మిటు పరిణమించి
శదా! ఆహా! నే నే ముహూర్తమున తెలచితిని. హా! తనయా!
నీకు అరణ్యవాసమా? హా! దైనమా! శ్రీరామా! పుత్రా!
నే నిలువజాల. (మూర్ఛిల్లును)

కైక:--అనుమతా! ఇటురమ్ము. నీవు వేగముగాఁబోయి
కౌసల్యకుమార్తెనొడగు శ్రీరాముని మీతండ్రి కైకమందిరమునందుండి
నిన్ను పిలువఁబొచ్చెనని చెప్పి యతిత్వరితముగా రమ్మనుము. జాగు
చేయకుము.

సుమం:--ఆహూ! నీ యుజ్ఞానుసారముగాఁ బోయి యాతని
గొనివచ్చెద. (నిష్క్రమించును)

దిగ్గతీయ రంగము—కిచ్చేరి

[పురజనులు ప్రవేశించియు. దురు]

మొదః—ఆహా! శ్రీరామచంద్రుని పట్టాభిషేకమహోత్సవము సూర్యోదయ మగుసరికి ప్రారంభించెదరిని చాటించికదా! ఆహా! ఆనేకుక కన్నులుపడువుగాఁ జూచుటకై క్రజలెల్ల సందులేక వచ్చుచుండిరి. ఇకను ఏమియూ సందడిలేదు.

రెంః—నానికి మసాబులు కావలెనా?

మూడః—ఇంతతోందేల ముహూర్తంబు రావలెనా?

నాల్గః—అల్లదే చూడండి. అచ్చట యెంత చిత్రముగ యుండెనో! (నిష్క్రమింతురు)

తృతీయరంగము—కైకమందిరము

(దిశరఘుడు నేలపై బడియుండి కైక నిలచియుండును)

[ప్రవేశము కొంతదూరములో శ్రీరాముడు]

శ్రీరాః—ఆహా! ఏమిహేతువచేతనో గాని నా వామనేత్ర మదరుచుండెను. భుజంబు లుప్పొగుచుండెను. శకునంబు జూడ కీడులో మేలువలె దోచుచుండెను. కారణ మేమియోగదా! విచారింపనేల? కాగలకార్యము కాకమానదు. దైవమాయ తెలియ నెవ్వరితరము! అయినను ఆలోచింపనేల! మా జనము పినతల్లిగారి యంతఃపురమునందుండి పిలచెనని సుమంత్రుడు తెల్పెను. అతి త్వరితముగా బోయెదను. ఎందుచేతనోగదా! ఆ! తడబడితిని. పట్టాభిషేకమహోత్సవంబుని మాజనకుండు చెప్పినతోడనే మా పినతల్లి కైకమ్మ యేదియో బహుమాన మియ్యదలంచి పిలచెను. నాపై తన కుమారునికంటె యామె కెక్కువ ప్రేమగదా! (కైకదరికేగి)

జనసీజనకుల నీదే నమస్కారము. జననీ! మాజనకుఁ డెచ్చటనుండెను. నన్ను బిలువనంపిన కారణంబేమైయుండును?

కైక:—నాయనా! శ్రీరామా! నేను చిన్న వరంబులు రెండుడిగితిని. ఇచ్చెదనని విన్నతోడనే మీతండ్రి వివశుడయి పడియోమియుఁ బలుకక యూఱుకుండెను.

శ్రీరా:—అమ్మా! ఆవరంబులేమి? నాతోఁజెప్పుము. వినఁగోరెద జెప్పవచ్చునా?

కైక:—చెప్పకేమి? యొకటి మర భరతునికి పట్టాభిషేకము చేయమంటిని.

శ్రీరా:—సరియే! రాజ్యంబు నెవఁలేలిననేమి? ఇద్దఱును సమానులమేకదా? భరతుఁడే యేలుకొనును. తరువాత రెండవర మెద్దియో జెప్పుము.

కైక:—తనయా! శ్రీరామచంద్రా! నీవు మాతాపితృ వాక్య పరిపాలకుండవుకదా!

శ్రీరా:—తల్లీ! అట్లు సంశయించెదవేల? ఇతఁడు శ్రీరామ చంద్రుఁడు సత్యవాక్యాధురంధరుఁడు. ధర్మపరిపాలకుఁడు. శాంతమే భూషణముగా ధరించి నీమనంబున సంకోచమెల్ల విడచి త్వరగా నానతిమ్ము. వేఱుగాఁ దలంపకుము. సందేహమెల్ల మానుము.

కైక:—రెండవదియా? నీవు మానివేషధారివై పదునాలు గేండ్లు అరణ్యవాసము చేయగోరితిని. ఇదివిని మీతండ్రి నాపై యాగ్రహంబున మండిపడి మాఱుపలుకక నచ్చట పడియుండెను. చూడుము. (దశరథుని చూపును)

శ్రీరా:—ఇంతియేనా? ఈమాత్రపుకార్యంబునకే చింతించవలెనా? తల్లీ! నీ తనయుఁ డీ రాజ్య మేలును. చింతవిడువము. (దశరథునికడకేగి) జనకా! నీవెట్లు విచారింపనేల? సత్యమేజయము.

ధర్మమే దైవము. నిత్య సత్యవ్రతుండవయిన నీ కీ సంకోచమేల? న్యాయంబు విమన సమ్మతికాదు—తమ్మునికి పట్టాభిషేకముచేయుము. మాపినతల్లి కైకమ్మకు సంతోషముకూర్పుము! నేనరణ్యమునకుబోయి పదునాలుగువత్సరములు పదునాలుగు ఊణములువలె గడపి వచ్చెద లేచి కూర్చుండును. చింతవిమృశము. తనయులకుఁ బితృవాక్య పాలన కంటే న్రత మేమున్నది. తల్లిదండ్రులకంటే దైవ మెక్కడయుండును. మన రవికులమున విచారం జెప్పుడును లేదు.

దశ:—(తల వైకెత్తి) హా! తనయా! సుగుణాభిరామ! నీకు అరణ్యమా!

ఉ॥ హా సుమార రామ నిను సక్కట కాన చరింపఁబుపు నీ
దోసపు కార్య మేనెటుల దుష్టుడనై యొనఁగించువాడ రా
కాసిని పెండ్లియాడ నది కానివరంబులు కోరనేడు ని
శాసిన నామప్రాణములు శాయకయుండున పుత్రరాఘవా! 21

వ॥ శ్రీరామచంద్రా! ముగ్ధులతనయా! నిన్ను శాసి యొక్క ఊమయిన నిలువజాలను. హా! రామ! నీకు వనవాసమా! హా! పుత్ర! సకలస్వగణధామ! శ్రీరామ! (అని మూర్ఛిల్లును)

శ్రీరా:—తల్లీ! జనకునకు నుపచారంబులు చేయుము. నేనిప్పుడే మా తల్లియైన కాసల్యతో విన్నవించి సెలవుగైకొని సీతా లక్ష్మణులతోఁ జెప్పి త్వరగాఁ బోయెదను. ఈ తడవునకు మన్నించుము.

కైక:—అట్లువీలులేదు. ఇప్పుడేపోవలయును. త్వరగాజనుము.

శ్రీరా:—తల్లీ! ఇది ధర్మవిరుద్ధముకాదా? సెలవుపుచ్చుకుని బోయెదను. నీ యాజ్ఞానుసారముగఁ బదునాలుగు సంవత్సరములు అరణ్యవాసముచేయుదును. సెలవు.

(అని సమస్కరించి తండ్రికి వలగొని నిష్క్రమించును)

చతుర్థరంగము—సీతాదేవిమందిరము

(సీత సకలాభరణభూషితయై నిలచియుండును)

సీత:—ఈదినంబున నా మనోహరునికి పట్టాభిషేకంబు చేసెదమని అలంకరించుచుండ నుచున్నాను నానాభుని చిన్న అత్తగారింటికి తీసుకునివెళ్లెను. కారణ మేమైయుండును. మఱచితిని. ఈ వేడుకవిని కైకమ్మ నానాభునిపై ప్రేమాతిశయంబున నేదియో బహుమాన మిచ్చువలంచి పిలువనంపియుండును. వాచే! భర్తగారు సంతోషముతో వచ్చుచున్నారు. ఏదియో గొప్ప బహుమానం బిచ్చెను. నాకుమాత్ర మివ్వకపోవునా?

[ప్రవేశము శ్రీరాముడు]

శ్రీరా:—మనోహరీ! నా కొక్క చిన్న కార్యంబు నెరవేర్చవలసి వచ్చెను.

ఉ॥ సారసనేత్రి నిఁవిడచి సౌఖ్యములెల్లను బాసి మానినై
క్రూరతబూని కానలను కొన్నిదినంబులు ప్రొద్దుపుచ్చి నిఁ
జేరగవత్తు నావ్రతము చెచ్చరదీతిచి నీమదిఁ మహా
భారముగాఁ దలంపకుమ భామరీ! ధైర్యముబూనియుండుమా!

సీత:—నాథా! ఇదియేమివంత నిన్న నేకదా మీతండ్రి నిన్ను పట్టాభిషిక్తుని చేసెదనని యయోధ్యాపురంబంతయు నలంకరింపఁ జేసెను. ఇంతలోనే యీచిత్రమేమి! ఆహా! పిన్నత్తగారు పిలచి యిచ్చిన బహుమానమా యేమియిది!

18 జంగ్లా—అటతొలము

శ్రీరా:—వీనుమాభూజాత నే వనముకరుగావలసేను సీత మనమనను చింతించబోకుమ వినయముగ నేవచ్చువఱకును ఘనముగను నీ అత్తమామల యాజ్ఞామీరక యిచ్చుటండుమ! విను!

సీత:--ప్రాణేశ! మీకు పని యేమిగలిగే ఘోరావసమునను కారణం బదియేమో తెల్పుడు కాననభూములు చుసల పాల్పడ విశదముగాఁ దెలియగఁజెప్పుడు వేగమే నాచింతదీర్పుడు॥ ప్రాణేశ॥

శ్రీరా:--చెప్పినవినుమూ పినతల్లి కైకనరమూలు గనుము ఒప్పు గను భరతునికి రాజ్యము తప్పకను కట్టబుకట్టను ఇప్పుడే పను నాలుగే, న్లు వసమునకునను బాపుమనియెను॥ విను॥

సీత:--నాథా! మీ పలుకు నా కర్ణములకు నాటిస ములుకు వాద మేలను మీ సుసేవజేయవత్తు మహానుభావ భేదమెంచకు సాధు వేషముదాల్చి పోవుద మిద్దరాము॥ ప్రాణేశ॥

శ్రీరా:--అయ్యో! సుకుమారీ! నాతోడ నడువా జాలావెనారీ! భూమిపై నడుగిడగ వెరచెడు పొలతి మృదు చరణారవిందము తెట్టుకోర్చుచు కంటకంబులు కఱకుతాల్లు తీక్షణతపములు॥ విను॥

సీత:--పతిచేతనున్న సతులకు చింతకుగూటనున్న సతతమును మీపాదసేవ స్మరణ విమనక చేయుచున్న కఱకుతాల్లే మృదువు లగుచు వేడిఘాషులు చల్ల నొను॥ ప్రాణేశ॥

శ్రీరా:--ఏమిచేయుచును నీ బాధలఁజూచి యెట్లోర్చెదాను కోపం లొంగి నీమకష్టము జూచుటకు నా ప్రాణమొప్పుదు భామరొ నీవన్ముఠాకు సమ్మాతి లేదాయెనాకు॥ విను॥

సీత:--ముద్దుచెల్లించు నాతలపు నీబుద్ధి నూహించు హద్దుమీతితి ననుచు కోపము వద్దు మీరెఱుగనిభర్తయు ధరణిఁగలదా రామ దాసుని కరుణజూచెడి పరమపురుష॥ ప్రాణేశ॥

ప॥ ప్రాణేశ! మీ రిట్లనతగునా? చిన్నతనమునుండియు ప్రేమచేఁ బెంచిన తల్లి దండ్రులవిడచి మిమ్ముల వరించి దైవముగాఁ దలంచి ప్రతిక్షణమును మీ పదారవిందముల నాశ్రయించి యున్న యీ దీనురాలి విన్నపమాలించి మీమెట గొంపోవుడు. ఆజ్ఞయిండు. ఇదియే సతులకు వరంబు. సతులకు పతిసేవకంటె భాగ్యమేమున్నది.

శ్రీరా:—మనోహరీ! నామాటవినుము. నీ వేచుచుకుంటివా
కాని యెఱుగవునుమా!

అష్టపద సీసము

శ్రీరా:— కడుభీకరంబుకా కాననంబులుగాని
వనితకో! యవిపూల వనులుగావు

సీత:— కమలనేత్రా మిమ్ము కాచినశోడనే
వనములు కే?కా వనములగును

శ్రీరా:— క్రూరజాతువులుండు ఘోర గుహలెగాని
అతివ! సౌధంబులు వచటలేవు.

సీత:— పరమార్థ సీపాదపద్మసేవనుజేయు
దరులెల్ల మేడలై బరగునిజము.

శ్రీరా:— పండ కఠినమైన బాడతాళులెగాని
హంసతూలికపాన్పులమరవచట.

సీత:— శ్రీరామ! మీ పాదసేవజేయుచునున్న
శిలలెల్లయును మృదు శయ్యలగును.

శ్రీరా:— హరిగజశార్దూల హర్యక్షములెగాని
అలివేణి చిలుక కోయిలలుగాదు.

సీత:— అండజవాహ సీ దండనుండిననాకు
మెకములెల్లను శుకపికములగును.

శ్రీరా:— భీతిగొల్పెను పెద్ద భూతంబులందుండు
బాల వానినిగాంచి బేలవగును.

సీత:— క్రూరదానవులను కూల్పంగజాలిన
దివ్యదోర్బలండవు దేవనీవు.

శ్రీరా:— కంటకములుండు కాంతతో కాననమున
మిక్కిలి రవికాంతినిచయ స్రుక్కుదీవు.

సీత:— ప్రాణనాథుని సేవ బాధలనడంచు
వేడిగాప్పులు చల్లుచె యుండుదేవ!

19 చైలాగు కళ్యాణిరాగం—ఏకతాళము

శ్రీరా:--వస్తువస్తుసీత! నా బుద్ధివినుము భూజాత|| వా

నిద్రాహారములుమాని ప్రార్థుగడుపజాలవు|| రావ

సీత:--నాథఁగూతనాద! నను విడచిపోవ మర్యాద|| నా

మీదుసేవజేయుచున్న బాధలుగలుగుటనున్న|| నా

శ్రీరా:--నీవెఱుంగవుబాం నే చెప్పిన వినకూటివేల|| నీ

సాపురిములుగావు నీతోపలికెను చిలుకలుగావు కేవలమృగభల్లూ

క శార్దూలములుండుచుదు|| వ

సీత:--మృగములేమి జేయునను ఖగములేమి జేయునాథ|| మృ

దిగులేలను మీచెంతిను జేరినడచుచున్న నన్నుజూచి క్రూరజంతు

వులే శాంతముఁబూనును నిజము|| నా

శ్రీరా:--కాంతారమునగదుపెద్ద భూతిములుండును అందు|| కా

భీతిచెందుచువునిప్రనాథీ! నామాటవినుమురాత్రించరులను నెప్పుడు

చూచియుండలేదు నీవు|| వ

సీత:--క్రూరదాసపులను కూలవేయగానుమీను|| కూ

విల్లములు మీచేతను దాల్చియుండ రాకాసులు కేకలెల్లమాని

భయముచేకొని పోకనునిలచునా|| నా

శ్రీరా:--ఏలను నీ వింతసాహసమునుఁబూనుట కాంత|| ఏ

తాళు తాళు చతుర్గతవత్సరములు గడవినంత నీలవేళి మనమంత

యుండెదము ఒక్కచెంత|| వ

సీత:--మిమ్ముబాసి నేను ఒక నిమిషమొర్వలేను నాథ|| మి

సమ్మతితో రామదాసు నమ్మికొలచె నీడదంబు ఇమ్మహిలో నీక

న్నను ఎవరిక నా దైవంబు|| నా

వ|| ప్రాణనాథ! సతినివిడచివెళ్ళుమనుటకుమీతండ్రిగొప్పెను.

ఉ|| ధర్మవిరుద్ధకార్యమిది తావకధర్మపురంద్రుని నన్ను నే

కర్మమెఱుంగనట్టి సతిగారుణికోత్తమ! యొంటిడించి పో

ధర్మమే నీకు నిన్నిడచి ధారుణిఁ ప్రాణముతోడనుంచునే

మర్మమువీడి నీవెనుక మానుగఁజేకొనిపోన్ముక్తియొక్కెడనా||డ

20 జంగ్లా—అటతాళము

సీత:--నామాసధనామా! ననువిడువతగునా! నానోముఫలామా!!

మీదుపొందెడబాసియుండగ రాదటంచును ముందు మీరుజేసినట్టి
బోధకాద వాదమేలను ఆజ్ఞయిమ్ము॥ నా॥

శ్రీరా:--మిథిలేశపుత్రీ! నామాటవినుమా! సౌందర్యగాత్రీ!! మీ॥
అతివరోస్త్రీ లడవిదిరుగగ వసుధలో నెపుడయినగంటివ వ్రతము
దీర్చగవలెను నాకు వాదమేలను నే నొప్పుకాలను॥ మీ॥

సీత:--నాపుణ్యపురుష మనవంశపెద్దా లరిగిరి ప్రాణేశ
కౌశికునకునురాజ్యుచ్చి కానలకుహరిశ్చంద్రభూపతి సతినినుతుని
నెంటబెట్టుక చనగలేదే? రామచంద్ర॥ నా॥

శ్రీరా:--మునియాజ్ఞచేత తల మునిగియున్నా ఋణబాధచేత వినయ
ముగ కాశీపురంబున ధనముకూర్చి అప్పుతీర్చగఁ జనియె గాధీ
సుతునిమామచె సకలకష్టము లనుభవించె॥ మీ॥

సీత:--పతివిడచీయున్న అతివలాగన్న సద్గతినున్న హితవునాపైలేక
యున్న యిప్పుడేనను ద్రుంచిపోయిన అఘముల్లెనుశాస ముందు
జన్మ కైకకలసికుందూ॥ నా॥

శ్రీరా:--మెచ్చితచాల నీపల్కు శాస్త్రయుక్తముబాలా మచ్చకంటి
నీదుభక్తిని మానసంబును తెలియగోరి ఆజ్ఞయివ్వగలేదుగాని ఆగ్ర
హంబుగ జెప్పలేదు॥ మీ॥

సీత:--అభయహస్తమిమ్మా మీ తల్లులాచే శలవుగైకొమ్ము ఫలిత
మొందెను నాదుజన్మము విడువజాలను మీదుపాదము త్వరితముగ
నే అత్తలచే సెలవుగొందును ఆజ్ఞయిమ్మా॥ నా॥

శ్రీరా:--శీఘ్రముగరమ్మా చింతనువిడచీ పైనాముగమ్మా వేగముగ
బోవలెను పుట్టా రామదాసుని ఆదరించి జాగుచేయక వనము
జేరి తండ్రిప్రతిసను నిలువవలెను॥ మీ॥

ప॥ యాభా! అట్లయిన త్వరితముగాబోవుదమురమ్ము, (నిష్క్రమింతురు)

పంచమరంగము—సుమిత్రచరణము

[సుమిత్రా ఉత్పాదములు ప్రవేశము]

సుమిత్ర:—తనయా! యీ వార్త వింటివా? కైకిమన
స్టోప్పెనోగాని యిట్టి ఘోర కార్యము బూనెను.

లక్ష్మ:—తల్లీ! ఆ చిత్రమేమి త్వరితముగా శలవిమ్ము.

21 డైలాగ్ దేవగాధానిరాగం—ఆదితాళము

సుమి:--రార! నా ముద్దుబాల రార! సద్గణశీల రాముడు రాజ్యమేల
క్షేమమనుకొంటేచాల|| రా||

లక్ష్మ:--కన్నతల్లిరో వినము వేగమె సెలవిమ్ము నిజము అన్నగాక రా
జ్యము ఉన్న యెవరేలాడము|| క||

సుమి:--రాకాసికైక వట్టిద్రోహముజేసే పట్టి కోరనూ వరమూ గట్టి
కాని ప్రాతినబట్టి|| రా||

లక్ష్మ:--కారణముజెప్పవేమె! కైకమ్మపాపామేమె! కోరినావరమూ
లేమె! దారుణము బూనూలేమె!|| క||

సుమి:--ధరణిరాజ్యముదాని తనయునా కివ్వమనీ దండకాటడవికి
రామునీ దయతేక పొమ్మనెను|| రా||

లక్ష్మ:--అన్నపై కోపామేలా? అడవికీ పంపుటేల! అమ్మకీ మూర్ఖా
తేలా! ఆహా! కష్టమూచాల|| క||

సుమి:--తల్లియే సీత యని తండ్రి శ్రీరామూలనీ తరలివారసేవను
జేయుమా వనముననూ|| రా||

లక్ష్మ:--శ్రీరామ దానూడను వారితో పోయెదను సీతారాములు
సేవను శిరసావహించెదను|| క||

వ|| తల్లీ నీ యాజ్ఞానుసారముగ వర్తించెదను వేగముగా
శలవిమ్ము సీతారాముల సేవకన్న సౌఖ్యమేల జననీ జనకుల వాక్య
ములకన్ననూ ప్రతమేల సీతారాముల తల్లిదండ్రులవలె జూచుకొనెద.
నాకు సెలవిమ్ము.

సు:--నాయనా! సంతృప్తాంతరంగుడవై వెళ్ళిరమ్ము. (నిష్క్రమించును)

శుభమస్తు—అవిష్ణుమస్తు.

పాదుకా పట్టాభిషేకము

తృతీయాకము—ప్రథమరంగము

కైకమందరము

[ప్రవేశము కొంతదూరములో లక్ష్మణుని]

లక్ష్మణుఁడు:—అహ! పినతల్లి యెంతదూరమునూ నెను! అయినను నేబోయి యొప్పుకొప్పెడ వినిపించినా! అన్నను భరతునికంటె యెక్కువప్రేమగా జూచుచుండెను. ఇంతలో సముద్రతయేమి హేతునచేతనో తెలియకు. (నిగ్గొతుచేరి) తల్లీ! కైకమ్మా! ఇది న్యాయమేనా? ఈకార్యముచేయ నీమనస్కొప్పెను?

చ|| కటకట! రామచంద్రునిటు కాననసీమకుఁ బంపవచ్చునా!

ఇటువలెజేయ నీహృదయ మేక్రియ సన్ముతము దెనమ్మ! హా

పటుతరమైన నీహృది గృహారసముకెనె? దుష్టులెచ్చరీ

కుటిలత నీకుఁజెప్పిదొ కూడునె? రాముని కానకంపగా! 25

కైకః—(మానముదాల్చి తలవంచి నిలచియుండును)

లక్ష్మణుఁడు:—తల్లీ! కైకమ్మా! మాకు పినతల్లివే! అవును. కాకేమి! శ్రీరామ పట్టాభిషేకము మాపినతల్లివే! ఇంతేకాదు. అయోధ్యాపురము జనులకు సంతోషము మాపినతల్లివే!! సంశయమేల: సకలసామ్రాజ్యనైభవంబులును మాపినతల్లివే!!! అనుమానంబేల మా రవివంశమెల్ల చెరిపినతల్లివే! మాకు పిన్న తల్లివే! అం

దుచే నిట్టి దుష్కార్యమున కొప్పుకొంటివి. జ్యేష్ఠసుతుని అరణ్యము నకుఁ బంపి సుఖంబు ననుభవించెదవా!

22 జంగ్లా—ఏకతాళము

లక్ష్మి:—కైకా! ఇటు చేయదగునటె కరుణయున లేద॥ కైకా॥

కతిమరాల! జ్యేష్ఠసుతుని కారడవుల ద్రోసెదవా?॥ కైకా॥

ఐకమత్యమే బలంబటంచు మాకు నీలీతెల్వి

భరతుని రాజ్యముననిల్పి రాము నడవి పంపుటెల॥ కైకా॥

దుర్మతి! యీబుద్ధిసీకు ణోచెన? నీచెలి మప్పెన?

సుగ్రములేకుండ చెప్ప మన్నించెద నీదుతప్ప॥ కైకా॥

కన్నతల్లికన్న నీపు గారాబముగాఁ జెంచుచుండి

కటకట! నీప్రాణమెటు గొప్పెను నాకాశ్చర్యము॥ కైకా॥

మాతృద్రోహమచుచు నిన్ను మన్నించితి రాము

నాశ్చాబద్ధుడనై యుంటిగాని యుద్ధతిమై శిక్షింపన॥ కైకా॥

కేకయోగ్రనుకుపుట్టిన రాకాసివికాని నీపు

కాకయున్న మాజనమని శోకము నొందగ జేతున॥ కైకా॥

నీ తనయునకేల నీవె నెత్తిగట్టుకోరాజ్యము అనుభవించు

అపవాదము అమ్మా! మేమేసోయెదమూ॥ కైకా॥

ధరణిలోన మారేసుబాక పురయున భక్తుడు

పుట్టా రామదాసు నేలినట్టి దేవునిపై నీకలుకబుట్టె॥ కైకా॥

వ॥ నిన్ననడనియేల శ్రీరాము డెంత నెజ్జివాడు స్త్రీల

మాటలను విని అడవికి పోవునా? ఎంతదారుణ మెంతదారుణము?

రాముఁడేకాదు. ఈ యయ్యాధ్యాపురవాసులందఱు మూర్ఖులేవా?

కైకకు బుద్ధిజెప్పవారొకరును లేరైరి. రాముఁ డడవికిఁ జోవ జూచె

దరా? వారికేకాదు. మాతండ్రి మనసెట్లాపెను. ఇది వింతగా

కోచుచుండెను. అన్నా! శ్రీరామచంద్రా! ఏకియెట్లయినను, నిన్నడ

వికి పోవనిత్తునీ! మహారణ్యసుధ్యంబున నీవా కఱకుతాల్లపై నడచుట
యా! మానదిన యతిసుకుమార. జనకపుత్రి యీబాధలుసహించునే.
కైక వరము లకోరుట యాభరతుడు రాజ్యమేలుటయునా! ఈకార్య
మెట్లుజరుగునో చూచెదగాక! (రామునికడకేగుచుఁ గోపవేశముతో
కను బెట్టిచేసి)

చ॥ అరయగ నెల్లధారుణికి నన్నను నేనభిషిక్తు జేసెనా
అరమరయల నాకిపుడు నడ్లమువచ్చినవారి గూల్చెదా
గురముచుజేసి కేకయుల దోర్బలశక్తిని జూపి ద్రుంచెదా
త్వనితమెబోయి యన్నకును తత్త్వణమే యిపుడేను మొక్కెదా॥
చ॥ శంకరుడడ్లమువచ్చినను జయించి శ్రీరామునకు పట్టము
కట్టెద. అన్నా! శ్రీరామచంద్ర ఈ సుమిత్రాపుత్రుని జీవంబు లు
డగా నిన్ను అరణ్యమునకు బోవనిచ్చునే? అట్లుజరుగదు. వీడు
లక్ష్మణుడు. అకటా! ఎంతదురాలోచనజేసెను కైక. శ్రీమన్నారా
యణ్ణుడైన రాముడు రాజ్యమేలునన్న నోర్వలేక యిటుపన్నెనా
యేమి? రామచంద్రా! పోవలకు. ఆగుమాగుము. అన్నా!
రామచంద్రా! (నిష్క్రమించును)

దీర్ఘతీయరంగము

[ప్రవేశము శ్రీరాముడు సీత]

శ్రీరా:—ఆహా! లక్ష్మణుడు కోపముచే వచ్చుచుండెను
శాంతింపచేసెదను.

లక్ష్మ:—అన్నా! శ్రీరామచంద్రా! కైకాభరతులను ఖం
డించి అయోధ్యాపురంబునకు పట్టముగట్టెద. అడవికిపోవలదు రమ్ము.

శ్రీరా:—

ఉ॥ కడును బూనగాదగదు కైకనుదూరుట పాడిగాదు సూ

శిశీతబుద్ధి వీవరయ లోపముజేయగ కన్నతల్లియు

రక్షకుడైన తండ్రియొక రోషముబూనగ న్యాయమాన యీ
తక్షణ మూరకుడుమిక తప్పును భరతును కోపమాపుచూ! 27

డైలాగు శ్రీరాగము—ఆదితాళము

లక్ష్మ్య:--ఎంతమోసపోలివగ్రజా! ఇనమశనీప|| ఎం||

నీ వింత శాంతమూర్తి వైశే యెట్లుగడపెనవో శాలము|| ఎం||

శ్రీరా:--అనుజా యుగ్రహమాపుచూ యీ దురితమేల?|| అ||

తలిదండ్రుల నూజ్ఞ మనముదాటనచ్చునా? జయమా?|| అ||

లక్ష్మ్య:--ఆడదాని మాటను విని అడవికి పోవగనుబూని!

పుడమిని సౌఖ్యబుమాని యికుములు బొందగనగునా|| ఎం||

శ్రీరా:--స్థిరమా? మనకీదేహము భర నెవరికి శాశ్వతము దూరము

నాలోచించుము తరచు! చాటగనజులిఖితము|| అ||

లక్ష్మ్య:--కైకయెవతె భరతుడెవరు కట్టెద నీకేరాజ్యము కేకయేర్చుదు

డడ్డమును భీకరసమరమున ద్రుంతు|| ఎం||

శ్రీరా:--ధనమునచ్చు పోవుచుండు ధర్మమెప్పును నిలచియుండు కర్మ

వశము మారుచుండు మర్మమెఱుగువాడు ఘనుడు|| అ||

లక్ష్మ్య:--నీడెను నాయజ్ఞానము విశదమయ్యె సుజ్ఞానము విడచెద నేనీ

సౌఖ్యము నీ వెంటనెవత్తు నడవికిన్|| ఎం||

శ్రీరా:--నిత్యమునను దలచుచుండు నిర్మలమగు మానసుండు

రామదాసు కెల్లప్పును త్నేమమరసి యిచ్చుచుండు|| అ||

లక్ష్మ్య:--అహ! నీ వడవికిబోవుచుండ నేనిచ్చట యుండవలయునా!

గీ|| ఒక్కక్షణమైన నినుబాసి ఉండగలన

నిక్కముగ మీదుసేవయే నిత్యసుఖము

చక్కనైనట్టి నీ మృగుచరణములకు

మ్రొక్కెదను వెంటగొనిపోమ్మ మునముగొడ|| 28

24 డైలాగ్ జంక్లారాగము—అదితాశము

లక్ష్మి:--అన్నా! మీ కదీధర్మమా? నను విడచిపోవరామన్నా! నీకి!
 నా పూర్వకర్మమా! అన్నా!
 చిన్ననాటినుంచి నిన్ను యెన్నడైన విడచితినా కన్నులెదుట లేక
 యున్న అన్నా నే బ్రతికెదనా? అన్నా!

శ్రీరా:--తగునా? నాతోడవచ్చుట సాన్నిధ్య! నీకిది! త||
 నీ తరుణిని విడచి! త||
 తండ్రియొక్క గడపిసేను తక్షణమే వచ్చెదను తమ్ముడ నాపల్కు-
 లువిను తల్లిపైన శాంతమూను! త||

లక్ష్మి:--తండ్రియొక్క నీవుగడుప తల్లి నన్ను బిలచిచెప్పె తల్లి నీత తండ్రి
 రామ దైనములని మదిదలంచి యెల్లప్పుడు మిమ్ముగొలిచి సేన
 జేయ నన్నుబనిచె! అన్నా!

శ్రీరా:--కారడవుల దిరుగఁగలవ కష్టములకు తాళగలవ కఠినరాళ్ళు
 పండెదవా కందనూలములు భుజించి! త||

లక్ష్మి:--అల్లనాడు మానివెంట వెళ్ళలేద మనముజంట అధికబాధ?
 అంతకంటె అరిగెద మీవెరువెంట! అన్నా!

శ్రీరా:--తమ్ముడ నీ వట్టిపనికి తామహివనేల? చాల యిమ్ము
 హిలో తలిదండ్రుల సేవజేయుము బాలమేల! తమ్ములకును చిన్న
 తనము, దయతో నాదరించు చాల సమ్మతితో సేవజేయు సఖ
 యను విడచుటమేల? త||

లక్ష్మి:--అన్న! నిన్నువిడువనేల? చిన్నబోయి బ్రతుకనేల? ఇవి
 యన్నియు నిత్యములా? సన్నిహిత నీకథమున మెలయుచున్న
 ఖడ్గముచే త్వరగా నాశిరముద్రుంచి పరమపదవి ననుజేర్చి యర
 గును నన్నుపునవిడిచి! అ||

శ్రీరా:—మెచ్చితి నీ ధైర్యమునకు మేలగు నిక చింతింపకు మనము
బోయి తల్లులకు మ్రొక్కి రామదాసునకు వరములిచ్చి పరముజేర్చి
వచ్చెద మన భక్తుడవడము॥ త॥

శ్రీరా:—శమ్ముడా! తల్లుల యాజ్ఞజేకొని వచ్చెదమురమ్ము.

లక్ష్మ:—అన్నా! మీ యాజ్ఞనుసారిముగ వ రించెద.

(నిష్క్రమించును)

తిత్తియరంగము—కౌసల్య మందిరము

[ప్రవేశము కౌసల్య సుమిత్రులు]

కౌస:—చెల్లెలా! సుమిత్రా! నే నెటుల భరించుదానను
నవనూసములు మోసి కనిన పుత్రుని కారడపులకు పంపుటకు కైక
కే మెక్కుచేతిని? శ్రీరాముని విడనగలనా? ఆ కైకకు జాలియేలేదు.

సుమ:—అక్కా! కన్నప్రేమచే మనమిట్లు విచారించుటయే
కాని సీతారామలక్ష్మణులు సంశోషముతో వచ్చుచుండిరి చూచి
తివా! అల్లరుగో!

[ప్రవేశము సీతారామ లక్ష్మణులు]

శ్రీరా:—అమ్మా! మాకు అరణ్యమునకు నెలవిమ్ము. నీ చింత
విడువము తడవయిన కైకమ్మకోపించును. త్వరితముగాఁబోవలయును.

ఆనందభైరవిరాగం—రూపకతాళం

కౌస:—క్షణమూ నిన్నెడబాసి తాళరా ముద్దుతనయా అడవికి
బోవనేలరా॥ క్షణ॥

పణలీకీ మననెటులనొప్పెరా! రామ యీ పాపమెప్పుడు అనుభ
వించూరా!॥ క్షణ॥

బలుయండలకు నోర్వజాలరు మీరు అలసి యాకలిచేత తాళరు
శతృత్వమంత సాధించేరా కైక పుత్రునిగని జాలిలేదురా॥ క్షణ॥

పాదుకా పట్టాభిషేకము

నీ తండ్రిమనసెటులాప్సెనో దానిబోధలెల్లను తలకెక్కెనో ఇన
వంశమున బుట్టినావుగా రామదాసుని రక్షించి బ్రాహ్మణగా॥ క్షణ॥

శ్రీరా:—తల్లీ! నీవిట్లు చింతించసేల? బ్రహ్మలిఖితము
దాటవశమా?

ఉ॥ అమ్మరొ! చింతబూనకను ఆజ్ఞచుయిమ్ము వనంబుజేరగా
సమ్మతితోడ నేగెదము సౌఖ్యముగల్గును మాకునందు యా
బ్రహ్మలిఖించె మానుమట భ్రాతృనిషేషము కానకేగి పి
న్నమ్మకుకోర్కెదీర్చెదము న్యాయముదప్పక పోదుమమ్మరొ!! 29

లక్ష్మ:—తల్లీ! మీకీ మూఢతయేల? సీతారాముల సేవయే
నాకు సకలసౌఖ్యములు. కావున అన్నకేమియూ పోషములేదు.
శ్రమకలుగకుండ చేయువాడను నేను ప్రతిపక్షిపి వెంటసేవచేసెదము.

26 నవరోజు—ఆదితాళము

శ్రీరా:--తల్లీ! వినుమా! తడవాయె మాకు సెలవిమ్మా!
పిన్నతల్లీ వనముకెల్లీ తిరిగి మల్లీ రమ్మకెనమ్మా! నీ చెల్లీ!! తల్లీ॥
కొస:--తాళజాలరారా! నా ముద్దులబాల॥ తాళ॥

వనముకేల? అరుగమేలా? విశునబాలయేమీ సేతురుధక్తపాల॥ తా॥
లక్ష్మ:--ఆజ్ఞమీరవలదమ్మ కై కాను దూర॥ ఆజ్ఞ॥

తల్లీలార! తడవుమేరా అడవిజేరవడిగబోయెదము అన్మలార!! ఆ॥

శ్రీరా:--తుడువతరమా? యిది పరులచేత అజనినాత కర్మచేత
వచ్చుఘాత దేహము యిది మాయమూత॥ తల్లీ॥

కొస:--ధరాకుమారి యెట్లోర్చునయ్యా సుకుమారి
వనముజేరినడచు దారియొడపాడినీడగోరి ఆయాసామొందూసినారీ॥ తా॥

శ్రీరా:--మాటతప్ప పాటియనీకీది న్యాయమా
దాటవశమా! సౌఖ్యతరమామనకుజయమా ఆజ్ఞగడపీవస్తుమమ్మ॥ త॥

సీత:--అత్తలార! సేవజేయగ బోదుపతికి ముంగుగతికీ
శ్రోవవెదకీ మీదుసుతుకు మ్రొక్కేవనెపుఘా నాఘనీకీ॥ అత్త॥

కౌస + సుమి:—చేకోనుడయ్యా! బహుజులసూ

నిత్యసుఖముమీకురయముకీ ధ్రిఘనమురాచున్న పోమసత్ఫలము!

సీతా + రామ + లక్ష్మ:—మాకు సెలవు.

కౌస + సుమి:—సుఖముగా నెల్ల జయముచుపోంది శ్నేమ
ముగా వచ్చెదరుగాక! నాయనలార! జనకపుత్రి అతిసుమహారి!
బహు భద్రముసుచూ! (అందఱు నిష్క్రమింతురు)

చతుర్థరంగము—కైకమందిరము

[ప్రవేశము సీతారామలక్ష్మణులు]

శ్రీరా:—పినతల్లిగారి కిదే వందనము. తల్లీ అడవికిఁబోవ
సెలవిమ్ము.

కైక:—కాంతారమున సుఖమవుగాక.

శ్రీరా:—

ఉ॥ వందనమమ్మతల్లీ! వినవారక కానకుఁ బోమనుమ్మ నీ
నందనునాదు నాయెడల నారీరో! భేదము యెంచకమ్మ యీ
నందముతోడ రాజ్యమున న్యాయము దప్పగనీయకమ్మ యీ
షాండగఁ గోర్కెదీర్చ వనిపోవగ నాజ్ఞనునిమ్మ తల్లిరో! 30

లక్ష్మ:—

మ॥ అపరాధంబును సల్పినాడ జననీ అన్యాయదుర్భాషలక
చపలస్వారతుడ నాచు పల్కితిని కంజాక్షీరో! రక్షింపునూ
కృపతో గావుము కోరి వేడితిని మూకీభావమున్ బొందకన్
కపటంబేమియులేదు అన్నకరుణన్ గానకు స్నేహియెదన్॥ 31

27 డైలాగు కమాచిరాగము—ఏకతాళము

శ్రీరా:—అమ్మా! సెలవిమ్మా! కైకమ్మా! వందనమమ్మా! అమ్మా॥
సమ్మతితో బోమనుమ్మ తడవాయెరు అట్లయిమ్మ!॥ అమ్మా॥

కైక:--తనమా! శ్రీరామ! పోయిరమ్మ సుగుణధామ!॥ తన॥

నిదలబడిచాలనేను అందఱిగో నిల్వలేను॥ తన॥

శ్రీరా:--ని దళేలనమ్మ! నాడెందము ఆనందమమ్మ॥ ని॥

సాదియూలు నూను వనము సంచరింప సౌఖ్యమమ్మ!॥ అన్నా॥

కైక:--దోషమనుచు నన్ను దూషింతురు జనులందఱు

దోషూలును బోవనేల పోషించును జనులకెల్ల॥ తన॥

శ్రీరా:--తల్లిమాటకన్న తనయులకూ సౌఖ్యమెన్న

కల్లరాను తమ్మునకు సమ్మతికో రాజ్యమిమ్మ!॥ అన్నా॥

కైక:--రానుదాసపాల రక్షించవయ్య! ముగ్ధుబాల!

యింక బాలమేల వేగబోయిరా బాల॥ తన॥

లక్ష్మి:--మిత్ర! సెలవు. అన్నతో బోయినచ్చెద.

సీత:--అత్తగారూ! సెలవు.

శ్రీరా:--అగ్గీ! నారచీరలును దండకమండలములును దయ చేయుము. మానివేషధారులమై పోవునము.

కైక:--ఇదిగో! పుచ్చకొనుఁ. (అని నారచీరలు యిచ్చును)

(ముగ్గురు వస్తువులుదీసి కైకకిచ్చి నారచీరలు ధరింతురు)

[ప్రవేశము వసిష్ఠుఁడు]

వసి:--(ఆహా! జనకపుత్రుని జూచియైన జాలిలేక ఆభరణాలు లును దుకూలాంబరములును పుచ్చకుని నారచీరలిచ్చెను కైక. ఇది లోకవిరుద్ధమువలె దోచును. నే నిప్పు డీసీత వస్తువులు వస్త్రాంబులు యిప్పించెద) కైకా! ఇదియేమివంత! సీత స్త్రీగదా! నీకెట్లు మన స్సొప్పెను. నామాటవిని సీతవస్తువులును వస్త్రాంబులును సీతకిమ్ము. ఇది ధర్మముకాదు.

ఉ॥ తోయజపత్రనేత్రినిటు తోడనుబుట్టిన వారిలోన న

న్యాయముజేసి పంపగను నామది కిష్టములేమ భూషలక్

ఆయనుకిచ్చి పంపవలె అక్కట! నాస్థనివెంట బోనగా.
శ్రేయము నీకుకైక! వినుసీతకు చీరలొసంగి ప:పునూ! 32

కైక:—భూపుత్రీ! పాదము! నీవస్తువులు చీరలు ధరించు
కొనుము. (అసి యిచ్చుచు)

(పడియున్న దశరథునికడకు సీతారామ లక్ష్మణులు
బోయి సమస్కరింతురు)

శ్రీరా:—తండ్రి! నమస్కారము. నీయాజ్ఞానుసారముగి వన
మున కేగెదము సెలవిమ్ము.

దశ:—(తల పైకెత్తిచూచి) ఎవరువారు. ఆహా! తనయా!

శ్రీరామచంద్రా! సుగుణసాద్ర! పుత్రా!

చ॥ కలకలలాడు నీముఖము కాంచగ కన్నులుబోయె కైకపై
వలపున రాముడ్రోసెనసి వచ్చెనునింద భరింపజాల యీ
తలపులకేల సోవలదు తమ్ముడు యేలును రాజ్యమెల్ల నే
నిలువగ లేను నిన్విడచి న్యాయముగా దెడఁగాసి సోవగఁ॥ 33

చ॥ హా! సుగుణాభిరామ! నినువిడిచి ఒక్కక్షణమైన యుండ
జాలను. సోవలదు.

శ్రీరా:—జనకా! అట్లచుట భావ్యముకాదు.

కన్నడ దర్బారురాగము—ఏకతాళము

ఓజనక! నీజనక పురమునుండ న్యాయమా? ధర్మము? సత్యము?
విడువమీకు సమ్మతమా॥ ఓ॥ 2 చింతయేలమీకు! ఈ దీనతయేలను
తండ్రి వంశనాకులేదండి వనమున బహుసౌఖ్యముండి॥ ఓ॥ 3 ఆడితప్పు
కన్న దోషమున్నదె యిక సొకోచమేలనయ్య? దశరథేశ చాలనాకు
సంతోషము॥ ఓ॥ 4 సెలవునిమ్ము వేగలెమ్ము సంతోషివిగమ్ము ఫల
ములు దిని వర్ణశాల పండెదముమేము॥ ఓ॥ 5 పదునాల్గునత్సరములు
ప్రతినిగడపి పచ్చెదగ విధిలిఖితము దాటపశమ? ఎంతవారికైనను॥ ఓ॥

6 తల్లిపైన కోపమొక తగదు శాంతమూనుమా! ఎల్లరక్కసులను
జంపి వేగ జనుసుగాంచెదన్ మఱలినచ్చి రాజ్యమెల్ల పాలనంబు
జేసెదన్ కల్లగాను భర్తుడయిన రామదాసు నేలెడన్॥ ఓజనక॥

దశ:—అయ్యో! దైనమా! నా కీ పుత్రశోకమేలగూర్చితివి?
హా! తనయా! శ్రీరామచంద్ర! బ్రలికియుండుగనె నీసుందరమూర్తి
సందర్శనము కలవాయెనా? నేనంధుడనయితివా! ఓసీ! కైక! నిను
వగించినప్పుడే యాధుండనయితిని. దురాత్మురాల! నన్నీదుఃఖసముద్ర
మున ముంచెదవా? హా! తనయా! నేనెట్లు భరించువాడని? ఇక
నావాణంబు నిలచునా!

మ॥ చతుర్విభాగ పరీతసావ్యత ధరాచక్రంబు శాలింతువం

చతి సూర్యోషము నెందినానకట! నీ సౌఖ్యంబులన్ బాపి నే

నతికాశిన్యముబూని కానలకు నిష్కంపంగ నూహింప నో

సుత! శ్రీరామువ నీమతల్లికిని హా! శోకంబు నేగూర్చితిన్॥ 34

న॥ హా! తనయా! ఈ పుత్రశోక మెట్లు భరించువాడను!
రామా!

చ॥ కలకట! రామచంద్ర! నిను కానలలో దిగుగొంటుంటి నే

నెటుల భరింతు బ్రాణములు నిల్వవు వచ్చెద నీమవెంట యీ

పటుతర శోకమేల నిక పౌరులువత్తురు నాకుదోడు మే

మిట నిలువంగ లేమికను నిచ్చట కైకయెయిండు రాఘవా! 35

వసి:—రాజా! ఇది ధర్మమా! నీవెటుంగని ధర్మమున్నదా?
పిచ్చిమాట లాడుచుంటివి?

శా॥ సిరమాదేహము నిత్యమాసుఖము శ్రేయంబె యీరాజ్యమున్

వరమాత్ముడగు రామచంద్రుడిల పరుడం చూహింప కీ

సరికిన్ యెరుగక దలచితివు సంతృప్తితోబంపుమా

పురమేలున్ భరతుండు నీకతడు భద్రంబు భూమిశ్వరా॥ 36

శ్రీరా + సీత + ల:—నూకు సెలవు. మేము పోయివచ్చెదము.

దశ:—ఎవరు అడవికిపోవుట?

శ్రీరా:—నేను లక్ష్మణుడు సీత ముగ్గుఱుఁము.

దశ:—హా! రామ! నా వాక్కున పలుకగలనా పుత్రా!

(మూర్ఛపోవును)

శ్రీరా + సీత + లక్ష్మ:—గురువరా! సెలవు.

వసి:—జయమగుగాక! సర్వజనసమ్మతంబగు సక్కిర్తి రయ ముగ్గున గాంచెదము. సుంమత్రా! యీ బాలకులను రథముపై నధివ సింపఁ జేసి సరయూనదివఱకు కొనిపోయి మానదియొడ్డున డించెదము.

సుమం:—శ్రీరామచంద్రా! రథంబెక్కుఁడు. అంత నా మువ్వరు రథస్థులగుదురు. అశ్వముఁ నతివేగముగాఁ దోలును. వేగ ముగా రథము పోవుచుండును.

పంచమరంగము రాజసిధి

[స్త్రీలు ప్రవేశము]

చెలియా! చూచితివా! ఆ కైక యోతద్రోహమొనరించెనో! బాలురని యొచక విడ్డనుగని జాలితేక సీతా రామ లక్ష్మణులఁ గార డవులకు బొమ్మనెను పాపము! రథ మల్లదె! పోవుచుండెను. చూచితిరా!

29 భూపాల—ఆదితౌళము

స్త్రీలు:--పోవుచున్నారే! శ్రీరాములు అయోధ్యవిడిచి॥ పో॥ తండ్రి యాజ్ఞతలనుదాల్చి దండకారణ్యమునకు॥ పో॥ అయ్యయ్యా॥ 2 శ్రీరాముఁడులక్ష్మణుడు సీతయుసిరులెల్లవిడిచి పోవుచున్నారే॥ 3 దుష్టురాలు కైకయోత ద్రోహము నొడిగట్టెనమ్మ! కష్టములకు

ఆసీత కాంతయెటులోర్పుకొనునా!|| పో|| 4 కైకజేసినట్టి
ఘోరకార్యమునకు కోపించక కనిపెంచిన తల్లిదండ్రుల సకలనైభ
వముల విడచి|| పో|| 5 మహీతలంబెల్లను యా మాయాలాడి
కప్పగించి మాతాడకపోవుచుండి రెంతమంచివాఁగొని!|| పో|| 6

కాయవస్త్రములునుదాల్చి కాననమున వశానులువలె దండక
మండలములుతులసిమాలలునుకంతమునఁదాల్చి|| పో|| 7 భీకరమగు
విల్లమ్ములు డాకీలను దాల్చి ఘోర రాకాసుల బరిమార్పగ నట్టి
యాహను మడిలోదలంచి|| పో|| 8 ధరణిలో మా రేడుబాక పుర
మున భక్తుండు పుట్టా రామదాసు నెల్లప్పుడు రక్షించగ పురము
విడచి|| పో||

వ|| చెలియా! పాపము అతి సుకుమారి సీత యీ కష్టము
లెట్లు సహించునోకదా! యెంతసాహసమునకు గడంగెనోసీత!

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

శుభమస్తు—అవిఘ్నమస్తు.

పాదుకా పట్టాభిషేకము

చతుర్థాంకము—ప్రథమరంగము

కైకమందిరము

[దశరథుడు లేచును కైక నిలచును]

దశ:—హా! కైక! నన్నీ పుత్రశోకమున ముంచితివా! పాపీ!
యెంతపనిజేసితివి?

30 వైలాగ్ మోహనరాగము—ఆదితాళము

దశ:—కటాకటా నా జ్యేష్ఠాసుతుని కాననమునకు బంపానగునా కతి
నురాలకైకా! యిట్లు కానివరములు కోరనగునా? ఈ పటుతరంగ
బెనట్టి పుత్రశోకము భరియింపగలనా యెటుల నోర్చెద సుతుని
విడిచి ఇంకా నేరు బ్రతుకగలనా కటాకటా! ఆ!ఆ!ఆ! ఆ నా జ్యేష్ఠ

కైక:—ఇష్టమూలేకున్న యపుడే యివ్వకపోవూటామేలూ! కష్ట
మూచే నన్నూయిట్టి నిష్ఠురొక్కలాడానేల? దుష్టుడవైనన్ను యిపు
డూ! దూషణ జేసెదవూచాల జేష్టసుతునీ కివ్వకనను మాట్లాచే
నొప్పించానేల?|| ఇ||

దశ:—తనయులకై అటువదివేలావత్సరములు తపముచేసితి మునులు
దెల్ప యజ్ఞముచేసి తనయులూనల్వరంగొంచితి మానివెంట చిన్నతన
మూనందు వెంట వనమునకును బంపితితనయుల కైకవరములు
గోర దండకాడవిపాలుజేసితి|| క||

వ|| హా! సుగుణాభిరామ! నిన్నెప్పుడు సుఖంబుచేసితిని పుత్రా!

శ్రీక:—చింతనొందగనేల? కేపే చిన్నసుతులు వచ్చేదారు వంతవిడు
వుము వాయువీకు సంతసంబుకూర్చెగను! పురిగించి నన్నుయిట్టి
పంజులూ నొప్పించెదారు యింతగా విలపించనేల? వచ్చెను నీ
యాభ్య సలిపి!! ఇ||

దశ:—కర్మఫలమూ! అనుభవించి తీరునా? నే జేసినపాపము
కన్నుగానకి మోసిపుత్రుని వన్యమృగమని చెప్పినదోషము కిండ్లు
లేని నృద్ధమిసుకము కనలుచు నిచ్చిన శాపము కిదసినాకీ సమ
యీమాదూ గలుగ జేసెను పుత్రాశోకము!! క||

శ్రీక:—కోపమేలనార్య! నాపై వాపమేమీ చేయలేదు శ్రీపతి నీ
సుతుడైపుట్టి మోక్షమూ నా కనువివాదు ఆపదాలెల్లాను శాసీ
అఖిలజనులొ సౌఖ్యమొందు పాపమూలెల్లాను శాసీ రామా
దాసూ మోక్షమొందు!! ఇ||

దశ:—హా సుకుమారరామా! మిమ్ములవిడచి నే నిల్వగలనా!
హా లక్ష్మణా! హా సీత! పుత్రా! శ్రీరామ! మీలో నేను వచ్చె
దను. మిమ్ములవిడచి నే నిల్వగలనా? ఇదే వచ్చుచుంటిని.

(గొడవగులు పేచి కులిపగును)

[కౌసల్య సుమిత్రలు చెక్కినొకచేయి వట్లకొని వరుండజేతురు]

(దశరథుడు తలపైకెత్తి) హా! పుత్రులార! మిమ్ములవిడిచి నే
బ్రతుకగలనా! హా! పుత్రా! పుత్రా! లోకపవిత్రా! శ్రేష్ఠపుత్రా!
ప్రాణంబులు విడచుచుంటిని. (అని మూర్ఛపోవును)

(కౌసల్య సుమిత్రలు చూచి విచారించ ప్రాణంబులుపోవును)

[ప్రవేశము వశిష్ఠుడు]

అమ్మా! పూర్వాజన్మకృతము తప్పనా! యేమిచేయువారము
ఊరడ్కిలించు దుఖా బుడుగుడు.

[ప్రవేశము రథముతో సుమంతుడు]

సుమం:—మునివరా! సీతారామలక్ష్మణుల నరణ్యముకుబంపితిని.

వసి:—సుమంత్రా! రాజగృహంబుననున్న భరతశత్రుఘ్నులను తోడ్కొనిరమ్ము జాగుచేయకుము.

సుమం:—ఆహా! చిన్నబాలురకు తండ్రీ మరణవార్త యెట్లు తెల్పెదను. రామలక్ష్మణుల నడవికిబిడి పైకి కైయన చెప్పినతడనే జనకుని మగణవార్త పిన్నతోడినే ఆ బాలురు యెంత కంటకటాటాడు దుర్యోధనా! మహాసంతోషంబున లలి విచారముననట్లు యీ వార్త తెల్పెదనా మానెదనా? ఆశ్చర్యమయ్యెను చెప్పనే చెప్పను. వచ్చిన తరువాత వారికే తెలియును. త్వరగా దీనుకొనివచ్చెదను యీ విచార వార్త ప్రోవహా తెలియకుండజేతును. (నిష్క్రమించును)

ద్వితీయరంగము—ఓడరేవు

[ప్రవేశము గుహలుడు]

గుహు:—ఆ వచ్చెడివాగు ఎవరైయుండును? ఎక్కడకుఁ బోయెదరోగాదా! బాలకులవలెను డి. పురుషునిద్దగు స్త్రీసూక్ష్మావారి ఎవరోగాదా! (నివానించి) అబ్బో! గొప్పవాడవలెనుండి. కాని యీనాటివరలు కట్టెదరా? లేక వీరు మునికుమారులేమో? అయిన నీ విల్లమ్ములు పుంసనా? సరి! రాజుకొడుకులూ! కాగు. కాదు. రాజులు నడచినచెప్పెదరా? రథగజ తురగాది వాహన నికిరంబును పరిజనంబు నేది? వీరివేషాబులుజూడగా చిత్రంబుగా దోచుచుండెను. ఏమైనను సరియే గుడియంతయు దెలిసినదాక కడవ యెక్కనీయను. వీరి వృత్తాంతమంతయు నడిగెదను. ఏమియోకాని వీరిని జూచినప్పటి నుండియు నాకు నొకవిధమైన సంతోషము పొచ్చుచుండెను. కారణ మేమైయుండును.

[ప్రవేశము నీతారామలక్ష్మణులు]

లక్ష్మ:—ఎవరొకరి?

గుహు:—బాబూ! నేను గుహుడనువాడను. కర్ణ భాగిని.
ఈ రేవున మార్గస్థుల నావపై దాటించువాడను.

లక్ష్మ:—లట్లయిన మేమినదిని దాట పడవగడపుము.
త్వరగా బోవలెను. ఆలసింపకరమ్ము. నీవడిగిన కానుక నిచ్చెదము

గుహు:—బాబూ! దాటిం చెదను గానండి! నాదొకమనవి

లక్ష్మ:—ఏమి! చెప్పుము.

31 డైలాగు జుగ్గా—ఆదితాశము

గుహు:—ఘనులెనరూ మీరూ? ఈ గంగదాటి ఏవకేగెదరూ! ఘ||

మిమ్ములనుజూడగను నాను మిగుల చిత్రము దోచుచుండెను సమ్మ
తితోఁ దెప్పించి రూ్యా! దాచరను నృతాంతమంత|| ఘను||

లక్ష్మ:—రాచాబాబురెమ్మా యయోధ్య దిశరథేసు పుత్రులము|| రా||

తండ్రియొజ్ఞను గడపుటకు దండకాటవి చేరన స్తిమి

అతడురాముడు లక్ష్మణుడనే యామెనీతా రాముభార్యా|| రా||

గుహు:—నమ్మాగజాలా! కానరూ జనకుడంపుట యేలా?

యిమ్మహీతల సౌఖ్యమెల్లను యనుభవించెడు కన్నపుత్రుల

వనముదిరుగగ పంపునంతటి కిటికివాడా దశరథుండు|| ఘను||

లక్ష్మ:—పినతల్లికై కా మా జనాసునీ జ్యేష్ఠాపుత్రునీ వనము దిరుగగ

వెళ్లగొట్ట భరతుని పట్టాబుగట్ట ఘనముగా యీ రెండు వర

మూలు గోరె గట్టి ప్రతిసబట్టి|| రా||

గుహు:—కతివముచాలా కైకకుబుట్టి వరములుగోరా

దిట్టముగ న్నాన్వైచ్యమెల్లను జేరి నడువగ నేగి యిపుడే

కట్టకీ భరతునీ గొట్టి కట్టెదను పట్టంబుమీరూ|| ఘను||

రాము:—పినతల్లికైకకన్నకుమరుడనుజూడునామకోపమేలనువారిపైని

కోరికలు నెరవేర్చెదాను పాపకార్యమునేయలేనూ ప్రతిసగడుపగ

బోయెదను||

రాచా||

గుహు:--వనము కేగనేల? నే జేతుమిహూ సౌఖ్యము చాల
 వినయముగ నారాజ్యమెల్లను ఏలుకొనుడు మీ సేవకుడనై
 ధనము కనక వస్తువాహనములను నిచ్చెద పుచ్చుకొనుడి॥ ఘను॥
 రాము:--తలిదండ్రు యాజ్ఞవల్ల భక్తి పర్ణశాలాలనుండును ధరను
 ఏలుట కిష్టపడునా! దానవులనూ సంహరింతును! సిరముగా
 శ్రీరామదాసుని చేరదీసి బ్రోచెదానూ॥ రాచా॥

గుహు:--అహా! ఏమి! దానవులనుచంపునట. జ్ఞప్తికివచ్చిందీ.
 తాటకినిజాపిరవా! డిశఁడేనాయేమి? బాబూ! మీరు ఆ పెద్దరక్క
 సిని జంపేరటమీరేనా?

లక్ష్మ:--ఔను. మేమే!

గుహు:--అయితే అప్పుడు దానిలో తారు మన్నిస్తాదంట
 నిజమేనా? అందరు సెప్పుకుంటే విన్నాను సామీ!

లక్ష్మ:--ఔను. నిజమే! ఆతాయి అహల్య. శాపవిమోచనం
 బయ్యెను. గౌతముని సతియు శ్రీరామచంద్రుని పాదధూళిచే పావన
 మయ్యెను.

గుహు:--ఆలాగునా? అయితే ఆచిన్నదిని నీవును ఎక్కండి.
 ఆ స్లరాముడువద్ద. ఏమంటే పాదములుకడిగి దాటించెదను. లేక
 పోతే మోసమాను.

శ్రీరా:--ఏమిరా! అట్లనియెదవు! త్వరగా దాటించుము
 మాకు తడవాయెను.

32 ఫిల్వా—ఏకతాళము

గుహు:--రామచంద్ర! తోభు! నా నావా యెక్కా వల్లగాదూ: రా॥
 నేనమ్మలేను సామీ నా బ్రతుకుదెరువు పోవునేమో॥ రామ॥

2 తాటకినిగొట్టి యో దశరథేశుపట్టి

దానిని బోధించునుడగ జరిగిన చిత్రము వింటి॥

రాము॥

- 3 పాదమేల తాళు నీకు పాదధూళి సోకినంత
పెన్దతాయినడిగి మంచి ముద్దుగుమ్మ అయ్యెనంట|| రామ||
- 4 నల్లతాయీ కరిగిపోయె నావజూడ వట్టికొయ్య
డండెను నాకిపుడుసఖయ యిద్దతొద్దు రామయ్య|| రామ||
- 5 వెట్టివాడ గానూ! నే నేలుకొనాలేనూ
బల్ పోరు యిద్దతొకోరు బాధించునయ్య కైకవలెను|| రామ||
- 6 చెపితే నే విననూ నే జలము తెచ్చెదానూ
నిలువూము చిప్పోను లేకున్న నేను యొప్పుకోను|| రామ||
- 7 వట్టిమాటకాదూ వక వనితనాకుకలదు
ఇక పట్టుదలవద్దు నీపాదయ్యు యీప్రాద్దు|| రామ||
- 8 శ్రీరామదాసురాడు శుభ్రముగ కడిగెదారు
జలమైన పారబోయరు శిరసూన బెట్టి త్రాగెదాను|| రామ||

వ|| (శ్రీరాముని పాదయులుకడిగి జలము త్రాగుచు సంతోషమున) ఆహా! ఇతడు శ్రీమన్నారాయణుడుగాని సరులపకాడు. నాజన్మము పావనమాయెను. నేనెంతధన్యుడనో! నాకే తెలియదు. ఈతని నేనెంతని కొనియాడుదు. వేలకొలది సంవత్సరములు జడలను ధరించి ఫలములు దినుచు కొయ్యలవలె మూట్లాడక తపంబు చేయు వారలకైన నీ దివ్యమంగళవిగ్రహుని సందర్శనము దుర్లభము. అట్టి భగవంతుడు నేనున్న తావునకువచ్చి నాకు పాదంబులిచ్చి బ్రోచెను. నాపుణ్యం బేమని చెప్పవచ్చును. ఆహా! నాపాపంబులెల్ల బోయెను

33 కమాచిరాగము.....ఏకతాళము

ధన్యుడనైతి నేడాహా! ఈ దశరాధపుత్రునిదర్శనంబున నేను|| ధ||
అన్యుడనుకొంటిని ఆదివిష్ణు డితడు
పుణ్యుడై కైకుంఠపురమూ నేలెడువాడు|| ధన్యు||

2 హరియే నమః పుట్టినాడూ! అట్లశేషుండే యీలత్కణుడు
తల్లిలక్ష్మీయై భూజితై యుగం కల్లగాదు కైకసుతుడు
శత్రుఘ్నుడు నల్లవయ్యకు శంఖుచక్రబులైయుండు! ధన్యు!

3 జన్మాబులకెల్ల ఆది సకలజీవాలకెల్ల నితడే యుపాధి
ఘోరికిర్ణాబులెల్లాను వ్రోలి నన్ను గాచూను యీసత్యనాది
ధర్మములెప్పుక తొడిమాన్ణనుగిడిపి దానవులను ద్రుంచి
సురల నేలెడువాడు! ధన్యు!

4 పాపంబులను బాపువాడు సకల ఆపాదలను బాపునేడు
కపటశ్రీంతెల్లూ మాయకాండు పుట్టారామాదాసునిబ్రోచినాడు
చేపట్టి నాకపుడు మోడు మిచ్చాతాడూ! ధన్యు!

వ! బాబూ! పొద్దుపోయింది ఈరాత్రివిశ్రమించివెళ్లుదురుగాని?
(ఆలాగుననే కొంతసేపు విశ్రమితురు)

శ్రీరా . గుహుడా! సూర్యోదయంబగుచుండెను. మాకు
తడవాయెను.

గుహు:—బాబూ! పడవ తీసుకునచ్చెదము. ఓరి గంగులూ
పడవ తీసుకురండిరా! శ్రీరాముని త్వరగా దాటిచవలెను.

గం:—ఇరుగో! రేపునికట్టే మెక్కమను.

గుహు:—బాబూ! ఎక్కండి.

(ముగ్గులు ఎక్కివరు పడవలాగుటకు ప్రారంభితురు)

గం:—ఓరీ! సూరిగా పడమాడరా?

సూరి:—నూపాడుదూ!

పెంక:—నాగన్న పాడతాడురా!

గం:—పాతపదా లొద్దురా!

సూరి:—కొత్తపదా తెవరు నెప్పుతారు?

గుహు:—నేనుపాడతాను వెనకాల పాడండిరా బాగాను.

పద్మ చుక్కానీకెల్లరా!

పడవపాట, 34 కాంభోజిరాగము—ఏకతాళము

గుహు:--రామ! రామా! రామ! రామా! సీతారామ||రా|| స్వామి!
 సుగుణాధామ తేమయుగ బోధామ|| రామ|| 2. తండ్రియూజ్ఞును
 గడపాపుండరీకాక్షుండ దండకాటవికొచ్చె నిడువేమకతోడ||రా||
 3 తిప్పపల్లంజూచి తప్పించు చుక్కాని చప్పున బోదామూ త్వర
 గాను లాగండి|| రా|| 4 గాలి వచ్చుచుండె గట్టు పట్టుకుండ
 జాలారులారా! బల్ మేలూగ లాగండి||రా|| 5 పడవెల్లి పోతుంది
 వడివడిగ తడబడక నడయేటునుండుమాయ్య గడియారుచేరెదమూ||
 6 రామబాసూవరదూ తేమయుగమనమంతా ఏమిభయమూలేక
 యీవడ్లు చేరితిమి|| రామ|| (పడ వాపెదరు)

గుహు:—బాబూ! ఈరేవుని బాగ్రతగా దిగండి.

(సీతారామలక్ష్మణులు పడవదిగి గట్టెక్కుదురు)

శ్రీరా:—గుహుడా! ఇటురమ్ము. నీ కేమి కావలయునో
 కోరుకొనుము.

గుహు:—బగుమతే యిచ్చెదరా! స్వామి! మీరెఱుంగని
 దేమున్నది? నే చెప్పవలెనా? మిమ్ము నే దాటించితిగదా! నన్ను
 మీరు దాటించండి.

లక్ష్మ:—ఇదియేమిచిత్రము! మేము మళ్లీ దాటించవలెనా
 నిన్ను? నీనావయెక్కి పొమ్ము.

గుహు:—బాబో! అది సముద్రము నానావ యేమియు
 పనికిరాదుమలో? దానిందాటించు నావ వేరు.

లక్ష్మ:—నీసుపిచ్చిపట్టినదాయేమి? ఇక్కడ సముద్రమెక్కడ
 నుండెను? కానుక పుచ్చుకొనుము. అన్నా! త్వరగా ఇముతడ
 కాయెరు బోవలెను.

శ్రీరా.—(చిరుస్వస్థో) అనుజా! ఊరుకొనుము. నేనిచ్చెదం.
గుహుండా! ఏమి చెప్పియు నీకోరిక.

గుహుండా.—బాబూ!

35 కాగభోజి—అదితాశము

శ్రీరామా వచ్చు దిశకిఁజేప్పునూ యీ బంధించుండి రా॥ ఘోర
మైన సుసారసాగర మీదగజాలను॥ రా॥ దారుణంబుయొంది
సుసార జలభనగను ముంచి ఊరుకొన్న నాకు యేదారి గాన
శక్తిలేక సారెసారెకును మిమ్ము దలచుచు వేసారియుంటి బాధ
లను మోహపాశమును త్రేంచదింకమనసు ఆశయనెడు మాయ
లోన మోసపోవుచుంటి సామి॥ రా॥ 2 పత్నియనెడు మకరినన్న
పట్టుకు బాధించుచుండ! పుత్రులనెడిజలచరములు ప్రేమతో నను
పీసుచుండ నీగత్తరిచే నాశయనెడు తరంగములు హెచ్చుచుండ
గృహం బనెడు బడబాగ్ని గుప్తముగా మ్రింగుచుండ తత్తిరమున
నేనుపత్రోవగాన కాను ఆర్థికోడినిన్ను స్మరియించితిభక్తితోను॥రా॥
3 దీనరక్ష ప్రాణకున్న దిక్కుఎవరు నీకన్న ప్రేమతో శ్రీరామ
నామ మంత్రమనెడు నావయొసంగి అవలితట్టు జేర్చుమ నన్నాద
రించి రక్షింపుమ॥రా॥ శ్రీరామచంద్ర! నీవె సాక్షాత్ భగవంతుఁ
డవు శేషుడే లక్ష్మణుడు సిరియే సీతాదేవి యనుచు తెలిసి
రామదాసు అజ్ఞానంబెల్ల విడిచె॥ రామ॥

శ్రీరా.—గుహుండా! పరమభక్తుడవు. నీచంటి భక్తులను
రక్షించెదగాక! భవబంధంబుల బాసి మోక్షమును పొందెదవుగాక!

(శిరముపై కరముంచి అభయంబిచ్చును)

గుహుండా.—మహాత్మా! తమ దర్శనభాగ్యంబున నేను ధన్యుడ
నైతిని. నాకు సెలవిమ్ము. (నిష్క్రమించును)

సీతా + రామ + లక్ష్మణుఁ—(త్రోవ నడచెదరు)

నీతః—నాథా! నీ పాదారవిందసేవజేయుకతమున నాకేమియు ఆయాసంబులేదు. ఈ యరణ్య మొత్త సౌందర్యముగా నుండెనో చూచితిరా? ఆహా! ఇందుచేతనే అడవికి కాంతారమని పేరుపెట్టిరి. కావున స్త్రీలకును వనమునకును భేద మేమియు లేదునుమా! ఎందు వేతననగా చూడగా నామనసునకు స్త్రీయని భ్రాంతిదోచుచుండెను

36 సావేరిరాగము—ఏకతాళము

- నాథా! అడవి గనుచూ! బల్ నూదమండుచుండె మనము! నా||
 ప్రాణనాథ! సాధుపులిమన తపము సల్పుచుండిరిది ఫలితము||నా||
- 2 వనితకును వనమునకును ఒప్పుచుండె నొక నామము
 కనుగొనుటకు యీచిత్రము కనులకెంతో ఆనందము! నా||
- 3 వింతపువ్వులు పూచి మన చెంతనున్న చెట్లగాంచి
 వింత వింత నగలుదాల్చి కాంత పెద్దైనాడు నిలచి
 సంతసించు నట్లుదోచు భ్రాంతి గల్గుచుండె మనసు|| నా||
- 4 ఎత్తుగ నాచెట్ల నాగుత్తుల వ్రేలాడు పండ్లు ముత్తైదువైన స్త్రీల
 వస్తువు లన్నిటీసందుల క్రొత్తని పగడము గుండ్లు యుండినట్లు
 దోచుచుండె|| నాథా||
- 5 నిద్రజెందుపిల్లలు భద్రముగనుండె యీపాదలపుత్రులుగన్నతల్లులు
 స్తోత్రముజేయుచు జోలలు రాత్రులందు తమ బాలల లాలించి
 నట్లు యుండె|| నాథా||
- 6 అల్లిబిల్లి తీగలు అల్లియుండె యీ లతలు కల్లగాను నీకథలు
 అల్లె రామదాసు కృతులు కొల్లలుగా హరిభజనలు ఎల్లరేయి
 నాటకములు|| నాథా||

(చిత్రకూటపర్యటము నెక్కుదురు)

లక్ష్మ్య:—అన్నా! ఇందు విశ్రమించెదమా! విశాలంబగుచెట్లు అతి చల్లనైన నీడ సౌఖ్యముగా నుండెను.

శ్రీరా:—తమ్ముడా! ఈ ఘర్వరాజముపై వర్ణశాల నేర్ప
రచుకొని వలించుదము. (అంజతు చూర్చుండును)

శ్రీరా:—అహా! ఇప్పటికిగదా! నానునను తృప్తిబొందినది.
ఆ కైకమ్మ మాకుచేసిన మేలునకు ఎ-తని యామెను కొనియాడును.
మాతండ్రిని వరంబులుకోరి నన్నిండు సుఖంపజేసినవలన యీమేలు
నే మఱచెదనా?

సీత:—నాథా! మీ చెంతనున్న నారు యీవనము దివ్యభవ
నము వలెనే యుండెను. (అని నిశ్చయింతురు).

తృతీయరంగము—అయోధ్యయందలి రాజవిధి

[ప్రవేశము భరతశత్రుఘ్నులు]

భర:—తమ్ముడా! ఇది యేమిచిత్రము! మనపురం బిట్లు
మారెనేమి?

సీ॥ కనులపండుగబోలె కాన్పించుమనపురికారణంబదియేమొక శబ్దాలంక
నిండువేడుకతోడనుండెడుజనులెల్ల నెవముజేసినయట్లు నెగడుచుండి
రాజపుత్రులటంచు పూజజేసెడివారు రానుచూచియిదేల పీరిలకట!
యేవేళజూచిన వింతగొల్పెనుసభ యేమియోయిట్లుండ్లహీనమాచు

సీ॥ వేడుకలుబోయెను విచార మెక్కువాయె
చూడ దిగులాయె సంతోష శూన్యమాయె
పురము పాడాయె భోగము లరయ లేవు
చూడ భయమాయె చిత్రము శోషజెందె॥

36

శత్రు:—అన్నా! లొందరపడనేల? కొంతసేపగుము.

ఉ॥ అన్న విచారమేల నిక నంతయుఁ దెల్లము యింటికేగగా
గన్వకుమారు షొచ్చెనని కాంచినతోడనే కౌగలించి యిం

దున్నపిధులు బానికను దోడన చెప్పను కన్నతల్లి రా

తిచ్చిన యీ కేసునము కామము చి తనుబూన కగ్రహ! 37

స! అన్నా! కార్యము నిజము తెలిసినదా! విచారించ నలయుచు. ఇటు మనసూజేహము దీన్పచారెవ్వరు? అన్నిధనగలుల నెఱుగి. ఏకు నేను చెప్పచున్నానా?

ధర:—అమ్మ! అది నిశ్చయమే కాని సుసుత్రునితో విచ్చింపును అది గెదచని యూరకుంటిని. ఏమి హేతువచేతకో నా మనగలు వికలుగయెను. శ్రీరాముపట్టాభిషేకమహాత్మనంబని పేరుక చెప్పుతన్నె ననుకొంటినేకాని ఇట్లుగనుని యెఱుగెతిని. వైనయోగి. ఎట్లుగనునో తెలియదగదా!

శత్రు:—అన్నా! విచారించిన నేమిదయోజనము? త్వరిత ముగా బోధనమురమ్ము. తననాయెను. (నిష్క్రమింతురు)

నత్యగ్రహము—కైకనుండియు

(కైక చున్నబోయిన మోముతో బలచి ముందుచు)

[ప్రవేశము భరతశత్రుఘ్నులు]

భర:—అమ్మ! పుకగజే కళదొంగగెచనుకొంటిని. నూతల్లి కూడా యిట్లుగ కారణ మేమైయుండును. చూడగా బాధపైబాధ వచ్చు ననుసాక్షితగా రాచపుండుపై కట్టిదెబ్బనలె నా హృదయంబు తల్లడిలుమండగదా! అయినను మాతల్లి నడిగి తెలిసికొనియెద.

ఉ! కారణమేమి తల్లి యిది కాంచగ నీపురి పాడుగోరెనే

భారముదోచి నిన్నడుగ భ్రాంతికొనచ్చిన మోముమారె నీ

తీరుననుండ నేమిపుడు? దెల్పుము వేగము నీకు నెమ్మదిక

నేరముగా నలాపకుము నీరబనేత్రి వదిపు వెంటనే!! 38

జైలాగు బేనగా ధారినాగు—అదితాళము

భర:--కన్నతల్లీ! మోము కళనప్పియుండనేమే కారణమిదియేమో
కైకమ్మచెప్పవేమే!!

కైక:--రార! నా నెట్టికూస రార నే తెల్పెదను రార యీ రాజ్య
మును రాజువై యేలుకొనుము!!

భర:--అమ్మో! యిటులాడ అన్యాయమానె చూడ యమ్మో! నేను
వాడు అన్నయే శ్రీరాముడు!!

కైక:--ముద్దులనయవిను బుద్ధులెల్లనువిను పెద్దలెప్పుడు పను పెద్దలిద్ద
రిలోను!!

భర:--జనకుడుజూడ లేడే! జానకీనాన్నాడేడే! జనని లక్ష్మణు
డేడే జాగేల చెప్పిప్పుడే!!

కైక:--అన్నయడవీకేజేరె అయ్య స్వర్గమజేరె! నయోధ్యకైమీరె
యధికారులైముండిరి!!

భర:--అమ్మో! అన్నరాసు అరుగుచేదుకు వనము అయ్యబోవ
స్వర్గము అదియేయికారణము!!

కైక:--వరములుకోరితిని పురుషు సీవేలగను భరరామ దానావనుడు
కారడవితిరుగాగను మనలేక శోకముతో మరణించె జనాకుడు!!

భర:--వల్లీ! యేయేయే! (చెప్తుమునాసికొని) కటకటా! ఎంత
దారుణ మెంతదారుణము! అమ్మా! ఇది నిశ్చయమేనా!!! లేక
పొరబాటా?

చ॥ కలవరమంది పక్కిలివ కాక పరామన తెల్లకూటివా
కలనయి రఘూద్వహుని కాననసీమకుఁ ద్రోయవచ్చునా
యిలను భరింపగాదగునె ఈవరమెట్టుల నీకుఁదోచెనే
చలనముబొందె నా మనసు చెప్పగ నీ మనసెట్టులాప్పునే॥ 89

వ॥ అమ్మా! కైకమ్మా! నీవు వరంబులుకోరి అన్న నదవికి
బంపితివా! ఆ కారణంబున నూ తండ్రి మృతిజొందెనా! హా! దైవ

మా!! ఎంత కన్లకతోరంబగు మాటవింటిని! ఇది కలయా నీజమా!
నే భరతుండనా యీ దుష్కార్యం బొనరించినది మా తల్లియేనా!
కామకామ స్వప్నానస్థుడంటిని. అయ్యో! నిద్రకాను చూచుచునే
యుంటిని! అమగో శత్రుస్సుండు అక్కడ నిలచియుండెను యిది
నిశ్చయమే. ఈ దుర్మాగురాలు మా తల్లియే! ఓసీ! మూఢురాలా!
నీకీబుద్ధి యేలకలిగెను?

38 ధన్యాసిరాగము—ఆదితాళము

అమ్మా మరసెంబలమొప్పెనే! అడవీకిబాప తల్లి!!

యీదుర్మార్గము కైకమ్మనీమదికిదోచెనా? ఎవరైనమప్పెనా!!అ||

సమ్మతైన యీకార్యము సలుపనీకు బాలిలేదా?!! అమ్మా!!

అమ్మా! శ్రీరాముడేమి అపకారంబొనరించెను ద్రిమ్మోయైకార
డవుల తిరుగఁబుపితివనీపు? యిమ్మహిలో ఘోరపాప మొట్టువడిని
కట్టితివే?!!

అమ్మా!!

ఎన్నఁడైనఈరాజ్యము వీలెదనని నీతోడను ముచ్చటైన ఆడితినా?

ముద్దులైన పల్కితినా? మొద్దువలె మాట్లాడవు మోమెత్తి

చూడవేమే!!

అమ్మా!!

సంతోషము జెరచితివి శోకంబును గూర్చితివి ధరణియేలు శ్రీరా

ముని కారడవుల జేర్చితివి ధర్మాత్ముండు మాతండ్రిని నీవే బరి

మార్చితివి ఛీ! దుర్మతి నాకేలభూమి? నీ తలపై బెట్టుకొనుము!!

నీగర్భమునందుబుట్టి నిందలపాలైతినేను ఓ రానాసి నిన్ను ఆ కేక

యోద్రుడెట్లుగ నెను పాపనమగురవివంశము పాడుచేయబుట్టితివా?

కానివరముగోరి మమ్ము కష్టములో ముంచెదవా?!! అమ్మా!!

ధరలో మారేడుబాక పురమునభక్తుండు పుట్టా రామదాసునేలి

నట్టి దేవుని పురి వెళ్లగొట్ట!!

అమ్మా!!

తగునా! యిది న్యాయంబగునా! ఛీ! దుర్మతి యీ ఖడ్గముచే

ద్రుంచెద నీ శరమిప్పుడు!!

అమ్మా!!

వా! ఓసీ! మూపురాలా! యిట్టి ఘోరకార్యంబు చానరించిన
 నీ మోముజూచి చొరవాదినకుండు ప్రాప్తియను. గాన ఇప్పుడే
 నా కరచాలంబునకు జేసెద. నిలుపుము కర్మతీ! కితనాత్మరాలాకై కా?
 మ॥ తులువా నిన్నిటిచూడరాదు విను ధీ! ద్రోహంబులేదే నినున్
 నిలుపుచుంచిన వాసుపోనిలకు హా! నిర్మలంబు శ్రీరాముడో
 బుకానన్ వసియింప బువీటివి ని ప్రాణంబు లెల్లొప్పెనీ
 తలపు దోచేన యిట్టిబుద్ధులకు నేతన్వై ప భోధించెనా॥ 40

39 కమాచిరాగం—ఏకతాళము

భరత:-పాపీ నిను బరికింపగరాదు యేపున యీ ఖడ్గముచే నఱకిన
 దోషముచేరు॥ పా॥ పాపంబని తోచలేద బాధింపగ జేస్తుతుని
 కోప బాగుటలేదు కూర్చిబాపెదనువాగు॥ పా॥ దుర్మార్గము
 మడినిదలంచి నుఃఖజలధి జనకుముంచి దుష్కార్యం బాచరించి
 దుష్టబుద్ధివై మా రవివశమెల్ల జెరచితివి॥ పా॥ రాక్షసి నీ శిర
 ముగొట్టి రామదాసునేలిసటి రామునిపాదముబట్టి రాజ్యబలనకి
 గట్టి రవివంశముచుదుబట్టి నట్టినింద బాపెదను॥ పాపీ॥

వా॥ కుమతీ! నీ గుణమే మాత్రము. నీకు కాలంబు సరిపో
 యెరు. లేకున్న నీకీ దుష్టుని పుట్టరు. నిన్ను సరికెదను (అని ఖడ్గం
 బెత్త కైక భయముచే గడగడనణకుచు దూరముగా బోవును. భర
 తుడు వెంటనంట శత్రుఘ్నుడు భరతుని పట్టుకొనును)

శత్రు:-అన్నా భరతా! ఇంత మూర్ఖతయేల! ఆగు మాగు
 ము. అన్నియు నెఱింగిన నీవిట్లు చేయఁదగునా? కన్నతల్లిని జంపుట
 మహాపాత మని వినలేదా? నిలుపుము. (భరతుని చేయిపట్టుకొనును)
 అన్నా యీ దురితమేల.

మ॥ నెలలున్ తొమ్మిదిమోసి నిక గనుచు నా ముద్దులయ్యంచు నీ
 యిలలో పెద్దగ జేతునంచు భ్రమచే యెంతో ప్రేమగాజూచి

తలలో నాల్గ-గయున్న యీ కైకిదే తప్పుడు నూహించి యీ
పలుమాటల్ పలుకంగతగునా పాపబలు చెరుగవా॥ 41

40 డైలాగు చక్రవాకం—ఏకతాళము

శత్రు:--తాళుతాళుమగ్రహ! తల్లిని దండె దగున॥ తాళు॥

కాలునిచేయుష్ట ముందు కనుగొను యీబుద్ధిమాను॥ తాళు॥

భర:--కరమునదలు తమ్ముడా! కడితేర్చెద నీపాపిని॥ క॥

శిరముగ్రుంతు దుర్మాగము జేసెట్టిదోహనిపుడు॥ క॥

శత్రు:--ఆడదానిబలపెదరా! అపనిలోన శూరమరులు అట్లుగాకను

కన్నతల్లి అసుమంతుడు పెద్దా॥ తాళు॥

భర:--తప్పుజేసెచ్చి దాని దండిపకి వినువనా యిప్పుడు నే విడచి

తినా తప్పక ముప్పొచ్చును॥ క॥

శత్రు:--తప్పులేదు తల్లివల్ల తగదు శాంతమూనుమా చెప్పెద నా

మాటవినుము సిరికోరుట కేరిమా॥ డా॥

భర:--రామదాసు నేలినట్టి రాముడు తాతముకా తేనుమెల్ల బాసి

యింక జూచిమూరకుండుమా॥ క॥

శత్రు:—

ఉ॥ తప్పనియొచకయ్య మది తల్లినిగొట్టుట పాడిగాదు నే

జెప్పెద నాలకింపుమిలు చేయగ నేమియు దప్పలేదు ని

కిప్పుడు మేలుగోరి సుతుకీయుము రాజ్యమటంచు నాథునిన్

తప్పక వేడెగాని మది తప్పనితోచిన రాముబంపునే॥ 42॥

41 డైలాగు దర్బారురాగము—ఏకతాళము

1 శత్రు:--అన్న నాదుమనవినుమా అమృతపుగాదునుమా విన్న

విం చెదనునిజము అన్నా కోపముమానుము॥ అన్న॥

అలోచించక వరములు అడుగుమరుట జనకుతప్పు ఆడదానిమాట

నమ్మి అడవికరుగ అన్నతప్పు అలుకబూన మనకు తప్పు అడిగి

తెలిసికొనుట ముప్పు అంతయు నీవే చెప్పు॥ అ॥

2 భర:-తమ్ముడ! నీపట్టులెల్ల కగవు వినను వట్టికల్ల అమ్మడిగా
కున్నదిప్పు ఆ కారణమేమి చెప్పు మిమ్ముగాలో నీకన్నను వెట్టివా.
రలుండుంకొక్క నమ్మజాల నూరుకొనుము సమ్మతిగాఁ దోచ
లేదు తమ్ముడ నా మనసాప్పుగు తమ్ము విడుము నాకరము॥ త॥

3 శ్రీ:-చిన్నితనము యిందునిజము విన్నటులు మన్నించుము॥చిన్న॥
కన్నకొడుక యా మాదరి కిచ్చించెను యీకార్యము సన్నతొగి
యెన్నెన్నో చాలగ బోధించిచెప్పె కన్నసుతునిమేలుగోరి కాంచు
ము సుఖమనుచుఁజెప్పె యెన్నఁదైనశ్రీరామున కెగ్గెంచగనూహిం
తున? కన్నసుతుని కిన్నను నే గార యిగా జూచుచున్న రాము
నడవి బాప సన్న రమశి మాయ కనులగిప్పె॥ చిన్న॥

భర:-ఓసీ మంధర! దురాత్ములారా! యీ దుష్కార్యము
నీ యాలోచనమూలమున సంభవించెనా? కులగా మాయంటఁ దిని
మా యిల్ల చీరపితివా? నీ వక్క-వినయం బెల్ల వినియోగించి జ్యేష్ఠ
సుతుని సకల షట్టంబుల నొందఁజేయించితివా? చడునలేని కుంటి
తానివలె యీ కొంటిపని కైకకు బోధించితివా? నిన్ను తమింప
రాదు. యీ కరనాలంబున నిన్నిప్పుడే మ్రుచి కాలుపురి కంపెదా
నా కోపానలంబున దగ్ధంబుగావించెద పాపాత్మురాలా! ఇదే వచ్చు
చుంటినని (ముందఱికి రెండవగులు వైచును)

శత్రు:-అగ్రజా! యీ దురితిమేల! నీకు తెలియదా?

4 శత్రు:-రాణిసుతుడు రాజ్యమేల రమణికి సౌఖ్యముకలదు మంచి
చెడ్డలేమి తెలియు మంధరదాసీబుద్ధి చెలులసుఖము గోరుచుండు
తెలియద యీ లోకోక్తి ఫలితంబని యా నారికితోచిపన్నె యీ
యుక్తి॥ అన్న॥

భర:-అది నిశ్చయమేదాని మా తల్లి యిట్లుచేయవచ్చునా!

5 భర:-దాసిమాట విన్నందుకు తల్లిది తప్పనితోచెను సీచంబని
తిగ్గించక నన్నికాన కలుద్రోచెను మోసంబని మధిసంబిక మో

మెటుచూచుచునుండెను యీ రాణానీ వైకన్మయై గ్రోహంబు
తయు జేసెను॥ త॥

శత్రు:--వ॥ అన్నా! శాంతిపును శాంతిపును. స్త్రీల స్వభావ
ములు నీ వెఱుంగవా! స్త్రీబుద్ధి ప్రళయాంతక మను నాన్యోన్తి విన
లేదా! చెప్పెద నాన్యోన్తిపును.

నీ॥ అత్తమామలచాపు నరయుదుగురు గాని చెలువార బూజులు
చేయరెప్పుడు

నిడుసూసారంబు నెండుజేతురుగాని నెలకెల్లప్పుడు నంశవృద్ధిగనరు
బుటిగా కాపురంబుండ నొప్పును గాని ఒరుల సౌఖ్యము జూచి
యోర్వలేరు

వారిమేలేవారు కోరుచుండురుగాని నుష్ణము పరులమే తివ్వవడరు

తే॥ నెప్పుపాటున జగమెల్ల గిమ్మదారు

చెడ్డకార్యంబులై నను కేయగలరు

పాపపుణ్యంబులనుచూట మదిపెగినరు

స్త్రీల స్వాభావికములేదు? తలెరులేదు॥

43

6 సుతుని మేలుగోరి పఠిని నరమడుగుట ఆతివకొప్పు

మతి నూహించుము అంతయు మనములేక వచ్చె ముప్పు

హితవుతోడ మన అన్నను బ్రతినూలుట చాల మోపు

క్షీతిలో శ్రీరామన్నకు మేలుజేయ ఫలితమొప్పు॥ అన్న॥

భర:--అనుజా! నీ పలుకులకు సంతసించితి. నాకర్తె చిన్న
వాడ వైనను బుద్ధికి బృహస్పతిని మించెదనని లోచుచున్నది. కాని
పెద్దతల్లులగు కౌసల్యనుమిత్రల మోము లెట్లుచూతును. దుష్టుడనని
నిందించెదరు. ఏమిచేయువాడ.

శత్రు:--అన్నా! సంశయించనేల? తల్లులకు నచ్చజెప్పి
వారిచింతలుమాన్చి అన్నకడకేగి ఆసీతారామలక్ష్మణులను తోడ్కొని
వచ్చి కట్టాభిషేకము సేయదము. రమ్మ తల్లులకడకేగుదము.

భర:—తమ్ముడా! అట్లయిన పోవుచుండుము.

(నిష్క్రమించును)

పంచమవంగము—కౌసల్యచుండును

[ప్రవేశము భరితోనొత్తింపులు]

భర:—పెదతల్లుల కిదే ననుస్కారము. మాతల్లులను మన్నిం
తురుగాక!

కౌస:—ఓరీ! కపటి! తల్లికి బోధించి తాతగారింటికి చని
నాతనయు నడవులకుఁ ద్రోయించి నన్నీ దుఃఖసముద్రమున ముంచి
సిగ్గులేక నన్ను జూడవచ్చితివా? చల్లగా రాజ్య మేలుకొనుము.
నాయనా! భరతా! నీతల్లియును నీవును సుఖం బనుభవింపుడు
మాతో పనియేమి? మీరై నను సౌఖ్యముతోడనున్న లింజేచాలును.

భర:—అమ్మా! నన్నిట్టి నిష్టురొత్తులచే నొప్పింప నేల?
మన్నింపుము.

మ! అపరాధంబును సప్తలేకు జననీ అన్యాయమున జేయ యీ
కపటాజేమియు జేయలేదు దయతో గావంగదే వేడదక
ఎపుడైనా రఘురామచంద్రునకు నే నెగ్గించ నూహించునా
కృపతో జూడుము కోరి వేడితిని యే కేజించక తల్లిగో!! 44

42 బారువరాగము—ఏకతాళము

భర:-తల్లీ! కౌసల్యా! నే తెల్పుబోవు మనవిను నా

వల్ల దోషమేమియు లేదు? దూషింపకుమా॥ తల్లీ॥

కైకమ్మకు యామంధర కల్పించిన బుద్ధివిని

కపటముతెలియక అన్నను కారణపుల బంపెగాని॥ తల్లీ॥

కి మనవి విను నీతోడ నేను మాయమాట లాడితివా

మద్యపానమును జేసెడి మందునిగతికే బోదును తల్లీ॥

4 కరుణలేకనే అన్నను కారడవికి పంపినా!

కిటికినాడై ద్రోవుల జంపుచాని గతికిబోదు||

తల్లి||

5 పరమాత్ముని కేసుయినను పాపం భావించితివా

గురుద్రోహం భావించిన క్రూరాత్ముని గతికిబోదు||

తల్లి||

6 భూపతిని యదోధ్యాపుర మేలుట కొప్పితివా

భూసురులను జంపివట్టు ద్రోహునిగతికిబోదును||

తల్లి||

6 రామచంద్రమూర్తిపై నోషము నాకుండనేని

కారవాది నరకమున భనునభటుల బాధగల్గు నాకు||

తల్లి||

7 దుష్టుడనై జ్యేష్ఠసుతుని కష్టము బెట్టితివా

కుష్టుడనై బహుమకుల్ గాలుపురికి బోదు||

తల్లి||

8 అమ్మా! ఏలోడినేను అశృతియు వల్కితివా

అంధుడనై నా రెండుదేహులు నిపుడబోవు||

తల్లి||

9 రామదానవదుని బ్రతిమాలి యిడిలెచ్చెదను

రాజ్యబల్లను అనికి కట్టను నే గట్టదను||

తల్లి||

చ|| తల్లి! ఇదేయి నసౌఖ్యము కేగు. శ్రీరాముని తోడ

తెచ్చెద. లేకున్న నాప్రణామము.

చ|| పుకటుని రామచంద్రుడగు మూలం బట్టము కట్టకుండిరా

కుటువను నుండు నింతయు గ్రోలను సరియు నుంత నీని నే

పడుకొని సిద్ధిబోవ ప్రేమభాగ్యులు కిటికినొకైన జూడ రా

మమగులు గొల్పుచుండెదను అచ్చట అన్నకు సేవజేయుదు|| 46

[ప్రవేశము వసిష్ఠుడు]

భర:—గురువరా! మీయందఱు నూడి యీ కార్యమున
కొప్పుట న్యామమా! పెద్దవార లీమాత్రము దప్పనిఁ జెప్పలేక
పోతిరా? ఈ కుష్టురాలైన మూతల్లిని చివాట్లుపెట్టి శ్రీరాముని
రాజుగాఁ జేసిన అందఱగు క్షేయముగా నుండుచుగదా!

43 కల్యాణ శ్లోకములు

భర:- సకానికులచంద్ర మనవివిచరమా సుఖసాగ్రచ|| మూని||

కనుగొన నిది చిత్రచూయె విచగి నె విచారహూయె|| మూని||

శ్రీలమాటవిని అన్న శీఘ్రంబుగ బోషించున్న

చెల్లువ మీ రూరకున్న చునిత్తున నేరున్న|| మూని||

వసి:- కైకిపుత్ర! వినుము కారణమ జప్తునకమా?|| కైకి||

కౌసల్యసుతునిమఱు గనుగొన నీ నా కమా?|| కైకి||

తాడిమాటవిని రాముడు తిరలెను భర్తగొడుగొప్పడు

తప్పక నీజననిపుడు దానంబులు నేర్పఁబు|| కైకి||

భర:- కన్నతాడి దవికేగెను అన్నరాముని కపికిరిగె

చిన్నవాడ నేచేయ గ నన్న తాడి తెత్తు వేగి|| మూని||

వసి:- చాలుబాలుమిది శ్రేయమ సత్తదినము యె కవయ

సుతులపు నీకిది న్యాతును చేయుము యి సయత్తుము|| కైకి||

భర:- సౌఖ్యతరము నీచాక్యము ముఖ్యముగా జేసెదము

జనకు నిపుడు అనప్రైము జేసెది మే వికార్యము|| మూని||

వసి:- అజ్ఞానానినాల్గితము యేజనులకు గాటవతిమ?

నిజము రామదాసు రాము భజియుచున అనుదినము|| కైకి||

భర:- గురువరా! అట్లనే గొనరచ్చెదను. శ్రీరామునిబాసి
నిమిష మొక్కయుగమువలె బాధచూటిని. అన్నదతికేగి బ్రతిమాలి
తీసుకొనివచ్చి పట్టముగట్టెద.

వసి:- భరతా! అది మనకు శక్యమా! చూచివచ్చెదము.
సీతా నేను వచ్చెదను. త్వరగా మీజనమని యంత్యక్రియలు నెర
వేర్పును.
(నిష్క్రమింతురు)

సభావస్తు—అవిస్తుమస్తు.

పాదుకా పట్టాభిషేకము

పంచమాంకము—ప్రథమరంగము

రాజవీధి

(భరతుడు కావిగడ్డలతో నడిచుచుండును)

[ప్రవేశము వనస్థానము]

—భారతా! ఎక్కడికేగియుంటివి.

భరతుడు:—మునివరా! నీరాక్షసాచారముచూచితిని. ఇక తపవేలా! వెళ్లుదుముచ్చు. సుమత్రా! పురిమొరింపజేయుము. శ్రీరామ చంద్రుని కోసం ఇక్కడి నచ్చి పట్టాభిషేకునిగా వెళ్దాను. సిద్ధముగా నుండవలెను.

సుమం:—భరతా! రథగెట్ల తుంగాది కాల్బలములు మంగళ వాయిద్యములు చెలంగ తీసుకొనివచ్చెదము. అందఱును పోవుదము.

పురజనులు:—రాజా! మేమును వచ్చెదము. సైనికులు శ్రీరాముని చూచెదము.

కౌసల + సుమి:—తనయా! మేమును వచ్చెదము.

కైక:—తనయా! నేనునువచ్చెదను. శ్రీరాముని నాతప్పులు తుమించమని వేడెదను.

భరతుడు:—నీకు మనసొప్పునా! శ్రీరాముని మో మెట్లు చూచెదవు?

పుర:—అందఱును రథము

జగ్గూటి—ఏకతాళము

పుర:-రండమూపోవాను! రాజుకూడామనము||

రం||

దండకారణవిగో నుడురానునికపడు||

రం||

కైకజేసినట్టి కార్యము వినితేట్టి కోసల్యపట్టిని గాంచ మనసుబుట్టె
కనిపెట్టి శ్రీరాముఖోయినదానిబట్టి దలిపోవుచుండెకముద్దులపట్టి
మెంచినయూకైక వంచించె రాముని మంచివాడుగనుక యెంచి
రాజ్యమూను అంచితంబుగతాను అస్సకివ్వగాను అరగుమండ
భరతుడమ్మా తమ్మాతోను||

రం||

అయ్యోధ్యపురాను లందగుగూడండి అరగుడము మనమతిజేగ
మే రుడి భరణో శ్రీరామువాసానరహదూపం అరణ్యమునజేరి
వేసుకొందామండి |

రం||

ద్వీపయర-గం-ప-పు

[కొంతదూరములో గుహుండు ప్రవేశము]

గుహు:-ఆహా! యేమిది నేల యీనినట్లు ఆకాశంబును
భూమియు నేకమై క్రమ్ముకొనునట్లు యీ గూటి యేమోకదా! ఇది
యేమిచిత్రము! యెవ్వడో చతురంగ సేనాసమేతుడై యుద్ధమునకు
వచ్చునట్లు దోచుచుండె. హా! జ్ఞప్తికనచ్చినది శ్రీరాము నడవికి
బాసి కైకపుత్రుండు ప్రతిసగడపినవెనుక రాజ్యంబు రామునకిచ్చుట
కిష్టంబులేక శ్రోధంబుచేనచ్చుచుండెను. ఇదే నిశ్చయము నే నిప్పుడే
ఆ రామునకు సహాయుడనై నా బలంబులనెల్ల బలచి ఓని దండెల్ల
బరిమార్చెద. ఓహీ! గంగులు!

గం:-ఓ! (పరుగెత్తినప్పుడు)

గుహు:-త్వరగాబోయి మనసేనానాయకునితో మన బలంబు
యావత్తున్న విల్లునమ్ములతో నాచు కైకై యిచ్చుటకు రమ్మనుము
బాగు చేయకుము.

45 కల్యాణి-ఏకతాళము

గుహు:-ఎంతకపటశాలి! భరతుండు శ్రీకాంతునడవికిద్రోసి యిపు
డు సైన్యముతోవచ్చుచుండె||

పం||

దుండగిను కైకసుతుడు దోర్నలుకై నచ్చుచుండె చెండెద నే
నిచ్చుటండి గ్రోహునితో నచ్చునండు॥ ఎం॥

ఈగనైన వాలనిత్తునా! శ్రీరామునిపై యుద్ధము నే జేయనిత్తు
నా! ఏగివాని కాల్బలములు యిప్పుడు నే బహిమార్చెద బాగు
చేయకను భరతుని సింహాకానరంబడచెడి॥ ఎం॥

కటకట! సీతాలక్ష్మణ సోతులకై కణితులౌచ్య కిష్టముల ననుభ
వించి కందియుండె వానియొకలు॥ ఎం॥

రామదాసావరదానికి రవ్వంతులు శ్రమసేయగ బ్రహ్మకుమారలైన
గాని నచ్చెరరా! నేనుండు సావరతులైనను గ్రుంచెద భక్తులైన
మన్నించెద॥ ఎం॥

[ప్రవేశము విల్లునమ్మునితో గుహుని కాల్బలము]

భరత:—(స్వగతము) ఆహా! గుహుడు అతికోపముతో మనపై
యుద్ధమునకు వచ్చుచుండెను. సైన్యం బెక్కడను అంతటేను. మా
యన్నవైగల భక్తిచే నే నురమునకు వచ్చుచుండినని యూహిం
యగ్రుండెయుండెను. ముందునకువచ్చి కానింపజేసెద. (ప్రకాశముగా)
గుహుడా! భక్తాగ్రేసరా!

ఉ॥ రామున కేమలమ్ముండెను రామునకే బడసేవకుండ నే
సీమముతోడ నన్నకును నెయ్యముగూర్చగ నూహజేసి యా
స్వామిని రాజుజేయగను బాలగభక్తితోవచ్చినాడ మా
క్షేమము జూచి మాగ్ధమును జెప్పము పుణ్యుడనవుభక్తుడా! 47

గుహు:—స్వామీ భరతా! యెటుగక నాడిన దుర్భాషలను
మన్నింపుడు. నాయనా! రండు. సూర్యుం డ ప్రమించెను యీ దినం
బిచ్చుటనుండి సూర్యోదయంబున తేచిపోవుదము నేను నచ్చెదను.

(విశ్రమింతురు)

(తెల్లవారిన అందఱు చిత్రకూటపర్వతముదరికి జేరుదురు)

[శురవ్రతముపై సీతా రామ లక్ష్మణులు ప్రవేశము]

లక్ష్మ:—అన్నా! చూచితివా! మన భరతుండు బహుబలం
బుతో వచ్చుచుండెను.

చ॥ భరతుడు కైకబుద్ధిని బాంబలంబుతో వచ్చుచుండ నే
దురమునుతేసి యా భుని ప్రశ్నణగించెద నాజ్ఞనిమ్ము స
త్వరముగఁ బోయి నా నిపుడు తక్షణమే యిపుడేను ద్రుంచి యీ
దురితమురెల్ల బాపెదను నోర్బలక క్షిని జూపి రాఘవా॥ 48

శ్రీ జుగ్రాహం—ఆదిత్యము

శ్రీరా॥ తననా! యిలగాడా లక్ష్మణా వాఁడొచ్చెడికార్యము తెలి
యినట్లు॥ శ్రీ భగవంతుడు యా పరమభక్తుని తూలనాడకుము
కోపముఁబాసి బగడనాడివచ్చుచుండె తల్లిని పగనుబూన పాటి
గాన విడు యీజగమునందు అరడెనాకు భక్తుఁడు॥ తల్లి తల్లి
తెప్పటి కార్యమును విని యెల్లరాజ్యమివ్వ కోర్కెతోను మళ్ళి
నన్ను పురికి రాజజేయును కల్లగామభరతుఁ డొచ్చుచుండెను॥తల్లి
పట్టువలదుబూని వచ్చుచుండెను గుట్టుచెలియు నొక్కక్షణములో
ను పుట్టిరానివాసునరదజాడనువట్టిమాటగాదువచ్చుచుండెను॥
అప్పుడె--అన్నా! తెలియకాదిన దుర్భాషలను మన్నింపుము.
తనం పను పును.

శ్రీరా॥—అమ్మణా! ఆవచ్చవారలకుతగినమర్యాదలుగావింపుము.

[ప్రవేశము భగవంతుఁడు మునులు వసిస్తుండ పురజనులు].

శ్రీరా॥—మునివరా! నమస్కారము.

ము॥—జయచనుగాక! జయసుగుగాక!

శ్రీరా॥—అమ్మణా! భరతా! అందను పేరుమేనా?

భర॥—అగ్రం! ఏమిచెప్పవాడ నోరాపకుండెను మీ
మోము జూచుటకు సిగ్గుచున్నది. అపరాధిని తమింపవేడెద!

శ్రీరా॥—అపరాధం బేమియులేదు. అభయహస్తంబు గైకొ
నుము. నీ భయంబెల్ల విడుపుము. భరతుని కౌగలించుకొనును.

భర॥—దుఖించుచు అన్నా! ఏమిచెప్పవాడను.

చ॥ జనకుఁడునోయె స్వర్గముకు జేస్తుతుండెదబాసిపోవ మా
జననిఁ యె శత్రువయ్యె నిను తేర్చగ యీవనభూమిలోను నే
మనమున చింతబూనియును మాతను దూషణజేసి రాజ్యముకొ
యినకులదీప నీవెప్పుడు యివ్వగకోర్కెను బూనివచ్చితి॥ 49

శ్రీరా:—అయ్యో! తమ్ముడా! తండ్రి దివికేగెనా? మీ చేయుదుము? బ్రహ్మలిఖితంబు దాటవశమా! నలుగురు పుత్రులముండి చురణకాలంబున ఒక్కరమేనియు లేస్తామి. ఇక విచారించిన ప్రయోగమేమి? గురువరా! జనకుని కర్మతేయుట కేమియాజ్ఞ?

వసి:—శ్రీరామా! నలుగురిన్నదమ్ములుండిరి. పుణ్యనది గలో న్నానమాదరించి కర్మమొనరింపుడు. (నిష్క్రమింతురు)

(తరువరి అందఱు స్నానమాచరించి వత్తురు)

వ: అన్నా! మనపురికి బోవుది మురమ్మ. మాతల్లి తస్ఫలనుడుమింపుము.

47 డైలాగు జగ్గ—అటతొళము

భర:—అన్నా! మనవి పడుమా! నాదైన యింత అలుకేలరామా! చిన్నబాలుర నిన్న పడువిన అన్న ని నయోధ్యకునుజును కన్నుగా యీ రాజ్యమెల్లరు పట్టమును గెల్పెదమునీకు|| అ||

శ్రీరా:—భరతావను నేను యీ ప్రతిగడపి విదపవచ్చెదను తల్లి దండ్రుల యాజమీరిన తనయులేలను భాతిలోను ఉల్లమున సంశయముమాను తల్లి చెప్పిన బుద్ధులనువిను|| భర||

భర:—మిచేయుదాను మిమ్ములొడిది ఎట్లోచ్చెదాను రామస్వామి మీరులేని క్షణము యుగముగఁదోచునాకు దృష్టకైకా ప్రేమహామెను సోదరుల నెడదాయజేసెను|| అన్నా||

శ్రీరా:—పినతల్లివరమూ కనుగొనా వరమరహస్యకిరమూ ఎఱుంగని వారలకు నేరము సర్వజన కుట్రలకారము క్రూరదానప గర్వహరము మానుమా నీమదివిచారము|| భ||

భ:—ఇదియేమివిత! అజాదునానుదెట్లా వ్రాసేవ్రాత! అగ్రజానకపకారి నైతిని అందఱిచే నిందింపఁబడితిని మృత్యురాలుకై కగర్భావాసమందున ఏలబడితిని|| అన్నా|| శ్రీరా:—తమ్ముడా! పురికిజేదుమా! ప్రతిగడపి యిప్పటికీ యిమ్మరొని రవివంశధర్మము సమ్మతిగయోచించి నిరతము అమ్మలను దమతోడ జూడుము ఆదరించుము రామదాసుని|| భ||

భర:—అన్నా! మీదిట్లన భాష్యముగాదు. దయఁబూనిరమ్మ. నీకున్న ప్రాయోపవిష్టంకనై నీపాదాలవిడంబుల నాశ్రయించుకొని యిచ్చటనేయుండెదను. నేను పురికి బోనొల్లను.

శ్రీరా:—అనుజా! మనమందఱ మిచ్చటన్న పురమేదుగును?

భర:—జనులందఱిని పురికి బొమ్మనెడిను. బనులారా!

రెల్లలు నయోధ్యకు బొండు.

జను:—మిర్యరణ్యంబున నుండ మేముమామ్రామి బోయె
దమా? మీసేవజేయుచు నిచ్చటనేయుందుము. శ్రీరామునియెడ
భక్తివేనివార మనుకొంటిరా? మే మిచ్చటనే యుందుము. రాజులేని
రాజ్యము నూకే! శ్రీరామునిపాదసేవకన్న సౌఖ్యవే మున్నది?

శ్రీరా:—తమ్ముడా! వింటివిగదా! నీకు తెలియనిదా? ఈసీతివిన లేదా?

గీ॥ తనయులకు పితౌజ్ఞ సద్వ్రతముతలఁప

సతీక పతిసేవయేమియు స్వర్గదాయి

ప్రజకు రాజునుమతము ధర్మంబుకాదె?

అనుబ నీవెరుగని ధర్మ మవనిగలదె॥

59

పా॥ కావున తండ్రి నన్ను అడవనుండఁ బంపెను. తల్లి నిన్ను
రాజ్య మేలుచున్నను. వారియాజ్ఞలఁ దప్పవచ్చునా? నీవిచ్చటనున్న
ప్రజలుగారు. ప్రజలున్న ప్రదాచవిరుద్ధముగాఁ దోచును. పురము
పాడెను. లోకులు నిందించెదరు, నా పలుకులనువిని యయోధ్యా
పురం బేలుకొనుము.

భర:—(స్వగతము) ఎన్ని చెప్పినను అన్న వినడయ్యెను. గురు
వర్యునిచే నొప్పిచెప్పించెద. (వసిష్ఠునిదఱికిగ)

48 జంగ్గా—అటతాళము

గురువర్యమీమా చెప్పినావీమా సమ్మతించెదమా

ఎప్పుడును మీ యాజ్ఞమీరథ ఒప్పుకొందురు తప్పలెంచరు

తప్పకీకార్యము రాముడు ఒప్పుకుండిన మీదిభారము॥ గురు॥

వసి:—వినవోయిజాలా నీకు యీలీలా విచారమేలా

ఏమిచెప్పుదు నీయదృష్టము యిచకులేకున కేమికష్టము

ఘోరదానపుల్లెనప్టము పూనుమా నీమదినియిష్టము॥ విర॥

భర:—అహా! యేమందు నాపూర్వకర్మా ఏమానుకొందూ

ఒప్పుకొనడూ అన్న రాముడు చెప్పటకు గుఱిడిష్టపడదు

తప్పకను జనుల్లెయిప్పుడు చెప్పినను విని పురికిబోవను॥ గురు॥

వసి:—తెలియూగవడిమా. యందున్న పరమారహస్యము చినుకూ

కనకుమానుష విగ్రహులందు కైకనెపమున కాననుండు

కలుహపులకు సంహతుండు కైకపుత్ర రామచంద్రుడు॥ చిన॥

శ్రీరా:—గురువరా! నీతిజోధించి భరతుని పురికిజేర్చుము.

నని:—భరతా! నేనొకరహస్యము చెప్పెదవినుము. రాముఁ
డును నీవును ఎవరిప్రతిప వారు గడుపుకొనవచ్చును. నిరంధిరము

శ్రీరాముని పాదసేవకదా! కోరితివి. కావున శ్రీరాముని పాదసేవ
పుచ్చుకొనుము. సింహాసనముననుంచి పట్టాభిషేకము జేయుము.
మీయన్న పదునాలుగేండ్లు నిచ్చట గడపి వచ్చును. ఈకార్యము
యిద్దఱకు శ్రేయంబామ లెమ్ము.

భర:—గురువరా! మీరు మంచియూలోనన చెప్పితిరి. ఇప్పుడే
అన్న పాదుకల పుచ్చుకొనెదను. అన్నా! నీపాదుకల నిచ్చిన నిరంధిరము
సింహాసనముపైనుంచి పూజించెద. ఈరహస్యము గురుఁడుసెలవిచ్చెను.

శ్రీరా:—అనుజా! ఇవిగో! పుచ్చుకొనుము. (పాదుకలనిచ్చును)

భర:—(పుచ్చుకొని) అన్నా! శ్రీరామచంద్ర! పదునాల్గు
సంవత్సరములు గడచినదిదప తక్షణమే సయోధ్యాపురమురావలెను
సుమా! నీవచ్చువఱకు సయోధ్యాపురము నేను పోవను.

చ॥ రథసుసదాల్చి పాదుకలు చేరెద నేనల సంద్విగామమున

పురమున గద్దిపైమనిచి పూజలుజేయును నెల్లకాల మా

హారము నిద్ర మానెదను నన్నులఁ గాముక బుద్ధిజూడ జూ!

మఱువకుమీడ్చు; రావలెను మన్మథమందిన నన్న సద్విలిక॥ 51

చ॥ అన్నా! శ్రీరామచంద్ర! అదియునుగాక ఇదిగో!

నాప్రతిప వినుము.

చ॥ చనియెద వేగ అన్న! రఘుసత్తమ! ఇప్పటినుంచి నేను నీ

దినములు లెక్క-పెట్టి మితి తీరినపిమ్మట రాకయున్న నే

నశలముజొచ్చి ప్రాణముల యాశను వీడెద నన్న రామ నీ

మనమున జ్ఞాపకంబునిచి మానక రావలెనన్న రాఘవా॥ 52

చ॥ అగ్రజా! పదునాల్గుసంవత్సరములు పదునాల్గుముగములవలె
గడచెగను. మితిదాటిన ప్రాణములువిడచెదను. ఈపులుకులుస్మర్యము.

(కొసల్య సుమిత్ర కైక మొదలగువారందఱు బురికిరమ్మనికోర)

శ్రీరా:—తల్లులారా! బ్రహ్మలిఖితముదాటవశమా! మీమన
న సంకోచమెల్ల మాని త్వరగాఁజనుఁడు. ప్రతిసగడపి వచ్చెదము.

శత్రు:—అన్నా! మాసేనజేయుచు నే నిచ్చిబనేయుండెద.
నే పురికిరమ్మను.

శ్రీరా:—రమ్మండ! నాకుసహాయుండై లక్ష్మణునిపండ్లెను.
భరతునికి తోడ్పాటుఁడుము. సుఖముగా నయోధ్యకుఁ జనుఁడు.

రామచంద్రదా! సత్కీర్తి గాంచెరమ్మ. మేము
పోయివచ్చెనము.

శ్రీరా:—గురువరా! నమస్కారము గైకొనుము.

(నమస్కరించును)

(అందఱు సెలవుపుచ్చుకొని బ్రోవలో నడచెదరు)

భర:—(పాదకలు తిరచుపై నుంచుకొని) అన్నా! సెలవు.

శ్రీరా:—జయమగుగాక!

49 నాదనామక్రయ—అటతాళము

శ్రీరామరామా! సీతాపతిరామా! స్మరియింతురామా! సోతము
వినుమా భక్తితోనూ భావిమందు నానూ మ్రొక్కి వేడెదనూ
ముదమొప్పుగాను నీదూపామకనూ నామశిరముననూ పాదకొల్పె
దానూ మోదాముతోచు॥

శ్రీరామ॥

నందిగ్రామములో నందుభలితంబు ఉండూనిరతంజూపొందుడైమంబు॥
గద్దిపై నేనూ బద్ధికాతోనూ పొందుపటచెదనూ పూజించెదానూ॥శ్రీ॥
నిద్రహారమూనూ నేమా నెదానూ నినుభక్తితోనూకొనియాడెదానూ॥
నీచారిత్రమమూవ్రాసీకృతిగానూదానూడైనానూదోసీలొగ్గెనూ॥శ్రీ॥
రామాదాసుడానూ రమ్మా బ్రోవగనూ నీమామూతోనూ నెర
సమ్మినాను॥

శ్రీరామ॥

గీ॥ భక్తు లెవరైన శ్రీరాము పాదుకాభి

షేకమును జదువ వినిన శ్రీపతెవును

సిరియు సంపద ఆయు రారోగ్యమిచ్చి

అంత్యమందున ముక్తిచ్చి అదరించు॥

50 అమృతక్షేప

శ్రీరామచంద్రా! నరేంద్రా! మమ్ము బోవరమ్మా! సుగుణసాచరా! రంగ!
 సీనానుమేనేను నెఱవమ్మియున్నాను కామితార్థములిమ్ము కొనల్య
 వరపుత్ర॥ శ్రీ॥ భక్తుసేవకులమందేవా! నాకు ముక్తికీఁజూపుముతోవ
 రంగ! యుక్తులనెరుగాను శక్తుడనుగాను ఆసక్తిను నీటి అహరించెదా
 వాని॥ శ్రీ॥ మారేడుబాకాలోయుంటి నిన్ను కూర్చునితో నమ్మియుంటి
 రంగ బోచేదవనినేను చాలాభ్రమనీయుంటి నీచరితమేజగ మెల్ల చాటూ
 చుంటి॥ శ్రీ॥ గట్టిగనినునమ్మియున్నా పుట్టారామాదాసూడాడేనన్నా
 రంగ నిష్టతో దలచీతి నీరాకగోరీతి పట్టమాటకాను వరదా! దయ
 రాదా రక్షించరాదా!॥ శ్రీరామ॥

51 తోడిరాగము—ఏకతాళము

హరితిదేగొనుమా సారసదశసయన మంగళ హరితిదేగొనుమా॥
 తండ్రియూర్జగడపుటకు దగ్గరాకారపవినుండి దుడి భక్తులను బ్రోచు
 పూడారీకాక్షజయహరితిదేగొనుమా! భరతుడుతానెఱొ చాలభక్తు
 డమచు నూహించి పరమార్థ మొరిచ్చిన పాదుకలకు కన్నూరహరితిదే
 గొనుమా! దాశరథీజేసిన తప్పులున్న మన్నించుమ నైవమునీవనుచు
 మదిదలచి మ్రొక్కతిని॥ మంగ॥ మారేడుబాకాపురమున కూరిమిఁగో
 వెలసియున్న శ్రీరామచంద్రసింహు చేకొనుమా! జయమంగళ హరితిదే
 గట్టిగ నినునమ్మియున్న పుట్టారామన్న తన యిష్టముతో నిచ్చెనన్న
 వేమక నెరవేర్చుమన్న హరితిదే గొనుమా!

గద్య

ఇది శ్రీరామచంద్ర సేవానిరతులగు శ్రీమద్దండిపాలగోత్ర పుట్టావారివంశ పారావార
 కుఠాకరులగు వెంకన్న తనయులలో ద్వితీయుండైన వెంకయ్య వెంకమాంబ
 గర్భజనితుండు నగు రామన్న ప్రణీతంబైన రామాయణంబులో
 అయోధ్యాకాండంబు పాదుకాపట్టాభిషేకము సంపూర్ణము.

శ్రీ శ్రీ శ్రీ

15293